

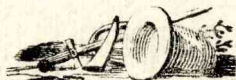
LABIRINTUL

MORTII

Roman trăit în anii 1917—1918

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de PETRE GR. IONAȘCU

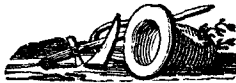
MAREA FABRICA «ANCORA»
A. MICU ALCALAY & L. CALAFATEANU
— B R A I L A —

LABIRINTUL MORȚII

ROMAN TRĂIT ÎN ANII 1917—1918

de

PETRE GR. IONAȘCU

— 1919 —

190987

De atașat la dosarul

BCU Cluj / Centra **crimelor germane**

859-94 / (D. 02.01.1991)

*Dedic această istorisire distinsului meu
prieten și bunului Român,*

D-lui HILARIU GIURESCU
BCU Cluj / Central University Library Cluj
Inginer

PREFAȚA

Sălbătăcia războiului european a produs fapte care întrec, neînchipuit de mult, fantezia celui mai puternic romancier: cu această învățătură întorci ultima foaie a cărții de față.

Este povestirea, în cuvinte simple și oneste, a unui martiraj fără echivalent care, într'un mincinos protocol convențional, se numește captivitate politică de război, dar care într'o bună limbă românească nu se poate numi altfel de cât sclavie între barbari.

Cei ce-au suferit pe front sau în Moldova liberă, se vor încredința că au fost alte dureri mai mari de cât ale lor: clipe de umilință crudă și de aspră durere națională—lungi ca veacurile—suferite de cei de dincoace.

Și se vor mai încredința că aici, în iadul de foc și otravă, sufletul admirabil al rasei noastre a produs adevărați eroi civili.

Talazul înfiorător ce ne-a acoperit, aproape doi ani, a vădit încă odată valoarea morală a națiunii noastre, care și-a păstrat solidar și civilizat întregul suflet, spre deosebire de rasa cotropitoare care, tulburată de viziunea unei dominațiuni medievale imposibile, în paroxizmul dezordinei, și al dezorientărei, și-a dezvăluit instincte primitive care scrâșneau, întregi și neatinse.

Și, din acest punct de vedere, paginile ce se publica aci au o valoare etică superioară.

Radu Portocală

Era prin luna Ianuarie, — se ocupase orașul abia de câte-va săptămâni de armatele germane-austriace-turce și bulgare.—Lumea trăia retrasă prin case, stradele erau aproape pustii, obloanele de pe la prăvălii erau bătute cu cue sau căptușite cu scânduri încă din zilele când se retrăgeau aliații noștri... rușii—Ordonanțele militare ale inamicului acopereau zidurile orașului. Se cerea depunerea armelor, denunțarea prizonierilor sau prezentarea lor de bună voe, se înștiința populația să se abțină de a face acte de ostilitate armatelor de ocupație, etc. etc.

Teama de necunoscut încet, încet a dispărut și locuitorii pe rând își făceau apariția, uitându-se curioși la noii sosiți îmbrăcați în fel de fel de uniforme care arătau gradele, felul armei și cărui stat aparțineau.

În scurtă vreme cetățenii rămași la casele lor

s'au deprins cu inamicul, cu ordonanțele lui, cu organizația severă a armatelor de ocupație precum se deprinsese și cu bubuitul tunurilor de de toate calibrele ce numai contenea ziua și noaptea.

Printre cei rămași în Brăila eram și eu.

N'am părăsit împreună cu familia casa și orașul să mă refugiez în Moldova pentru că n'aveam parrale și apoi eram sigur că plecând cu nevasta și copilașii în pribegie eram mai expus de cât a rămâne în mâna inamicului, convingerea asta o căpătasem după ce văzusem cu ochi în ce stare ajunsese zeci de mii de refugiați din Muntenia și Dobrogea care au trecut prin Brăila sau chiar au poposit aici.

Trăiam retras și eșeam din casă doar pentru procurarea alimentelor alt-fel îmi luam nevasta —asta foarte rar—și mă duceam la mama care ședea cu surorile și cu tata în strada bisericei catolice.

Mai târziu spre sfârșitul lunii Ianuarie am făcut o vizită prietenului meu Ludovig Mazuchi, ședea pe Bul. Cuza No. 384.—Soția lui Mazuchi era sora mamei adoptive a nevestei mele. La el se refugiase toate neamurile lui din Dobrogea și din alte părți, așa că era o întreagă societate. Tot acolo mai venea și diverși cunoscuți a iui Mazuchi din oraș pentru că se juca cărți și amfitrionii tratau musafirii cu „floricelile“ în lipsa de cafea sau dulceață.

Vizitele la Mazuchi nu mai conteneau, fără etichetă pentru că și el era om modest.

Mai târziu a venit și Mazuchi la mine, ședeam pe strada Galați No. 88 și așa ne treceam vremea întrunindu-ne unii la alții, discutând lucruri banale sau jucând maus și poker.

Intr'o seară intrând cu nevasta la Mazuchi am găsit acolo adunate mai toate rudele lui, câți-va prieteni comuni și mai era și 3 necunoscuți pe care gazda ni ia prezentat astfel: pe cel mai tânăr dintre ei Petre Mateescu ca fiind student din Iași, acesta era și cumnat cu Madam Mazuchi, pe altul Ioan Popescu administrator de moșie din jud. Roman și pe al treilea, Petre Zamfiropol mecanic de fel din Galați. Toți trei erau mai mutt de cât modești îmbrăcați și stăteau retrași prin colțurile odăilor.

Trecuse câte-va zile de atunci, într'o seară ne-am dus iar la Mazuchi unde am găsit pe toți la masă și afară de membri familiei acestuia, mânca și cei trei inși, pe care'i cunoscusem cu câte-va zile înainte. În timpul conversațiilor constat că atât Petre Mateescu cât și ceilanți aveau altă alura, mai familiară, mai lejeră. Curios întreb discret pe Mazuchi de rostul acestor oameni în casa lui, la masa lui; era de admis ca această favoare să i se acorde doar lui Mateescu care nu putea fi considerat ca strein în casă acolo, dar ceilanți? și eram intrigat cu atât mai mult cu cât înțelesesem, tot din conversații, că toți trei și dormeau la el.

În sfârșit după multe ezități Mazuchi îmi șoptește că atât Petre Mateescu cât și ceilanți doi sunt militari, Mateescu sublocotenent de artilerie d n reg. 4,

Dumitru Alexandrăscu pe care ni-l prezentaseră sub numele de Ioan Popescu, locotenent de administrație și *Petre Ghișescu* care se ascundea și el sub falșul nume de Petre Zamfiropol, plutonier de aviație.

Surprins am atras atenția lui Mazuchi că e foarte periculos să găzduiască și să tăinuiască niște militari și încă ofițeri în casa lui unde vine atâta lume care ar putea să intre în mare încurcătură. I-am spus că zidurile orașului sunt pline de ordonanțe care anunță pedepse cu moartea pentru asemenea contraveniențe, că avem copii și că ne jucăm cu viața noastră.

Mazuchi îmi răspunse că ei intenționează să treacă frontul fie pe Dunăre fie prin bălțile din împrejurimi, că sunt foști prizonieri și că fugiți dintr'un lagăr german vor cu ori-ce preț să se reîntoarcă la regimentele lor în Moldova. În sfârșit mă asigură că nu se va afla de existența lor și că mai mult de cât atât, ei și-au scos carnetele militare de la autoritățile germane, unde s'au prezentat așa cum iam cunoscut și eu prima dată și deci sunt în regulă și nimeni nu poate să-i descopere, mai ales că n'au de gând să rămână mult în Brăila.

În fine s'au mai scurs câte-va zile în care timp ce e drept eram îngrijat, dar nici nu-mi trecea prin minte să-i denunț, așteptam să aud că au plecat cu bine ca să scap și eu și ceilalți de un pericol iminent.

Ne-am mai întâlnit unii la alții, sindrofii de

la care nu lipseau aproape regulat cei trei ofițeri.

Toți prietenii lui Mazuchi și ai mei știau de existența acestor oameni, pentru că nu s'a putut ascunde această taină atâta vreme, față de toți acei care ce întâlneau în casele noastre aproape zilnic, trei necunoscuți care deveniseră intimi și nedespărțiți de noi.

Firește secretul n'a fost încredințat de cât acelor oameni de a căror sentimente românești nu ne-am fi îndoit.

La un moment dat aud că ei hotărâseră să fugă și fixaseră chiar ziua, pregătiseră și niște baloane care să înlocuiască plutele, fuga urmă să se facă înot pe Dunăre. Proiectul fugii se făcuse Sâmbătă și planul urma să se pue în aplicare abea Luni sau Marți după alegere.

Acestea erau fapte care mă interesau, trebuie să mărturisesc, foarte puțin și le aflam de la nevasta-mi-a care avea mai des contact cu Caterina Mazuchi în casa căruia se discutau aceste lucruri.

În sfârșit Duminică seara mă găseam într'un cerc de prieteni în piața Sf-tii Arhangheli și aud acolo ceva extraordinar: chiar în acea zi curtea marțială germană condamnase la moarte pe doi lipoveni din comuna Islaz care găzduiseră niște militari ruși și pe femeile lor la câte 5 ani închisoare, de asemenea condamnat la moarte a fost unul dintre soldații ruși găzduiți în Islaz, prins de *o plasă fixată pe Dunăre de inamic ca să poată fi prinși cei care încercau să fugă*

pe această cale la Galați. Am încremenit!

M'am despărțit de amicii de la care aflasem această știre grozavă și aproape fugind m'am îndreptat spre casa lui Mazuchi. Se înoptase, într'o odăiță am și zărit pe Mateescu care ungea cu untură baloanele de care urma să se servească la înotare.

Am intrat în casă, am chemat pe Mazuchi pe Mateescu și pe ceilanți și le-am comunicat și lor la ce pericol ne expunem absolut toți și le spusesei ce aflasem. I'am rugat stăruitor să renunțe la planul lor căci altfel ne expunem unei nenorociri grozave. Le-am explicat că suntem în zona de operațiuni, că luptele sunt în curs, că în sfârșit nu ne putem aștepta la nici o indulgență în cazul când suntem descoperiți.

În cele din urmă, după ce am fost insultat că *nu sunt patriot că sunt laș*, iam făcut să renunțe pentru moment la planul lor.

*
* *

Între timp, în cuprinsul orașului apăruse ordonanțe prin care populația era obligată la diferite corvezi în oraș, sau rechiziții, iar cei cari nu putea, trebuia, ca să fie scutiți, să plătească. Aceste dispozițiuni ale comandanturei a indispus pe cei 3 ofițeri de la Mazuchi care îmi reproșau că ași fi vinovat că nu-i lăsasem să fugă și că neavând ei nici o ocupație vor fi siliți la muncă și corvezi. Ca să-i scap din încurcătură am cedat stăruințelor lui Mazuchi și m'am hotărât să-i

plasez în câte o funcțiune modestă care să le mascheze situația.

Intr'adevăr am recomandat d-lui Mihai Simatu, directorul Uzinei de apă, pe Petre Zamfiropol (Ghițescu) și mai târziu pe Mateescu, iar pe D-tru Alexandrescu (Ioan Popescu) l'am plasat la grajdurile comunale.

Pentru Mateescu d-l Simatu nu găsisese nici o ocupație însă Zamfiropol fusese imediat angajat ca mecanic și însărcinat cu demontarea unor piese mecanice de la fabricile distruse prin incendiere de ruși și engleji, de la periferia orașului.

Sublocotenentul Mateescu recomandat de Simion Ionescu, un alt cumnat al d-nei Mazuchi, a fost angajat ca contabil, cu sau fără leafă, nu știu, la atelierul mecanic a d-lui Băjenică de pe strada Griviței.

Am mai trecut apoi câte-va săptămâni în care timp am continuat să frecventez casa lui Mazuchi. Mai veneau acolo Doamna Lina Papañti a cărui soț era mobilizat ofițer italian plecat în patrie, d-na ședea cu părintele său, d-l Gheorghe Dima pe strada Plevnei. Nelipsiți erau de la jocul de cărți d-na și d-l Eremia Sfetescu, cumnat cu Mazuchi, iar d-na, sora d-nei Mazuchi, d lor erau de fel din Constanța și se refugiase în Brăila odată cu evacuarea Dobrogei și se instalase alături de casa lui Mazuchi adică la No. 386 în casele d-lui Ioniță Dumitrescu arendaș plecat în Moldova.

Zilele deveneau tot mai călduroase, zăpada se topise de mult, era primăvara, intrasem în Martie. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Intr'o seară intrând iar cu nevasta la Mazuchi am găsit acolo o societate întreagă în mijlocul căreia strălucia uniforma unui ofițer austriac; era un aviator român de fel din Transilvania încorporat în armata austriacă, o veche cunoștință a d-lor Sfetescu și Mazuchi și d-lor erau tot din Ardeal.

Se numea Birtz și vorbea perfect românește, se întâlnise pe stradă cu d-l Sfetescu și după ce s'au recunoscut au venit împreună să vadă și pe Mazuchi. D-l Birtz era obiectul atenției societății și discuțiunile erau banale. Mi se pare în seara aceea, după ce am plecat eu și nevasta, d-l Birtz a fost reținut la masă acolo.

Trebue notat că din societatea aceea n'a lipsit cei trei ofițeri pentru că acolo domiciliau și mâncau.

A mai trecut iar puțină vreme ; vizitele la Mazuchi deveneau mai rare, ziua se mărise, mă plictisiseam grozav. Eram deprins să alerg să scriu mult ; înainte de declararea războiului aveam un ziar local săptămânal intitulat *Drepturile* — ziar care apare și astăzi — în care se scriau articole patriotice și pledam pentru război alături de Antantă. O serie de caricaturi complectau paginile ziarului, caricaturi ironice și satirice la adresa monarhilor puterilor centrale. Intr'un cuvânt ziarul era fără sgardă, un organ de publicitate românesc, întreținut din abonamente și publicațiuni. În acelaș timp eram și funcționar public : comisar sanitar al serviciului de salubritate a orașului și alte ocupațiuni care îmi procurau mijloace modeste de existență.—Era deci natural să mă plictisesc stând inactiv, și apoi nici nu mai aveam cu ce să trăesc de aceia plictiseala și grijea zilei de mâine mă îndispunea mult.

Am încercat diferite mijloace să-mi pot asigura pentru mine și cele-lalte zece persoane care forma familia mea compusă din nevastă, 2 copii, servitoare, mamă, trei surori, tată și doi nepoți, existența, toate eforturile în această direcție au rămas fără rezultat —Am fost silit în cele din urmă să scot două mii de lei din modestul fond dotal al nevestei ce era depus la Tribunal.

Foarte repede—pentru că viața era scumpă—am rămas fără parale și fără nici o perspectivă. Atunci m'am adresat d-lui N. Orășanu pe vremea aceia primar al orașului pe care l'am rugat

să mă plaseze în vre-o slujbă să pot câștiga ceva.

D-sa mi-a promis.

Tot în vremea aceia—cam prin luna Iunie—prietenul meu Mazuchi, soția lui și copiii au plecat la Târgu Jiu împreună cu întreaga colonie italiană din Brăila pentru că așa ordonase nemții.

Toți italienii, francezii belgienii, etc. au fost deportați în diferite orașe din țară.

După plecarea familiei Mazuchi sublocotenentul Petre Mateescu a continuat să locuiască în casa acestuia. El ocupa o odaie, unde citea și se întâlnea cu ceilanți camarazi aproape zilnic.

Într-o după amiază involuntar intrând să văd pe Mateescu am mai găsit la el și pe un alt tânăr pe care amicul meu Petre fără multă ezitare căci avea multă încredere frățească în mine mi-l-a prezentat ast-fel :

Imi dai voie să-ți mai prezint un camarad din infanterie, sublocotenent Ioan Grigorescu din reg. 74 Constanța și el e fugit din lagăr de la nemți. L'am întins mâna ne-am cunoscut și el a început cedând dorinței mele să-mi istorisească cum căzuse prizonier și cum a scăpat din mâna nemților.

Și ce aveți de gând dragii mei i-am întrebat eu.

Să trecem într-o zi dincolo la regimentele noastre răspunse ei.

Ast-fel l'am cunoscut și pe Grigorescu.

*
* *

Din oraș fusese deportați mulți români inde-

zirabili pentru nemți, arestul preventiv gema de nenorociți închiși pentru fleacuri și pretexte.

Populația era terorizată de poliția de câmp și cine nu putea fi ipocrit, cine avea curajul opiniei sale avea de suferit multe neajunsuri.

Executarea comisarului Popovici produsese o penibilă impresie în cercurile românilor mai ales se știa că nefericitul fusese asasinat pur și simplu asta pentru că nemții au voit prin această crimă să înfricoșeze populația din sânul căreia teutonii aveau convingerea că eșeau cât mai numeroși spioni contra armatelor lor de la Siret.

Vremea trecea, eram în mijlocul verei, viața devenea din ce în ce mai insuportabilă mai ales că nu mai aveam ce da de mâncare familiei. Văndusem tot ce aveam de valoare în casă.

Nemții nici gând n'aveau să plece de la noi, doar canonada care se întetea din când în când la marginea orașului, îmi mai procura speranță că s'ar putea relua Brăila de *ai noștri* deși din punct de vedere material nu mi-ar fi folosit la nimic.

Ocupanții afixau tot mai multe ordonanțe și ajunsese să ne ceară pân'și clanțele de la ușe. Ne luaseră tot, absolut tot, chiar și libertatea de a mai putea eși pe stradă.

Un bun prieten căruia m'am plâns că eram expus să pier în mizerie m'a povățuit să întreprind o afacere și pentru că i'am răspuns că n'am ce el mi-a indicat și ce anume:

Să deschid o brutărie și de capitalul necesar,

urma să se îngrijească el. Principalul era să obțin de la primărie autorizație.

Câte-va zile, nu puteam să mă hotărâsc îmi venea peste mână să mă fac brutar dar n'aveam încotro și curajul mi l'a întărit tot prietenul care mă sfătuisese să mă pretez la o asemenea întreprindere, el întâlnindu-mă mi-a spus: "Ce mai aștepti? nu cum-va ți-e rușine? nu te pui în serviciul inamicului ca alții.

Și m'am hotărât, peste zece zile eram brutar, luasem pe numele socrului meu o brutărie veche pe strada Galați No. 71

Făceam pâine de trei ori pe săptămână și totuși îmi venea greu pentru că era multă bătaie de cap, dar în sfârșit aveam pâine cât îmi trebuia și câștigam ceva parale. Eram acum oare-cum liniștit.

În scufță vreme prietenii s'au aglomerat la brutăria mea ca să mă încurajeze, cumpărau toți pâine de la mine. Treaba mergea bine dar eram singur și munceam excesiv pentru că trebuia să înscriu lumea și bonurile respective în registru, să alerg după lemne și cele necesare brutăriei și să supraveghez fabricarea pâinei ca și clienții să fie bine serviți.

Într'o zi plecasem să cumpăr un registru de la o librărie și pe stradă mă întâlnesc cu Mateescu care îmi spuse că are să trimeată pe un domn Al. Iorga, ofițer de rezervă fugit și acesta din lagăr și pentru care dacă pot, să fac ceva că moare de foame și e desbrăcat.

Mai sunteți mulți măi Petre? am zis eu.

Nu și nici să n'ai nici o grijă pentru că nu ne știe nici dracu mi-a răspuns el.

Bine, trimete-l la mine și voi vedea. Și ne-am despărțit.

Pe drum am reflectat serios, eram într'o situație penibilă.

Pe de o parte trebuia să tănuiesc pe acești militari, trebuia să-i ajut, eram român iar pe de altă parte aveam expusă viața mea și a celorlalți, dar n'aveam încotro.

A doua zi de dimineață am și primit vizita lui Al. Iorga acela de care 'mi vorbise Mateescu în ajun.

Era prost îmbrăcat, avea barbă, un surtuc de iarnă vechiu, care-i ajungea până la genunchi și în cap purta o căciulă și aceia ruptă. În sfârșit era îmbrăcat de iarnă și părea a fi un biet salahor. L'am primit în casă, i-am oferit un ceai și am început să-l interoghez. Mi-a spus că este învățător din jud. Covurlui de la Berești că e sublocotenent de rezervă din reg. 34 infanterie căzuse prizonier la Pi ești în retragere, că după ce a stat prizonier la nemți în lagăr a reușit să fugă și să ajungă până la Brăila, fusese prin Buzău etc. și prin frontul din apropierea Brailei voia să se strecoare și el ca și Mateescu în Moldova și așteptau cu toții un prilej, dar până atunci traiau greu de tot.

L'am promis modestul meu concurs, i-am dat un bilet către d-l Simatu căruia îl recomandam pentru vre-o ocupație și după ce i-am dat câțiva lei, o pâine și o pălărie de pae purtată—ca să-l scap de căciulă—m'am despărțit de el.

Seara de obicei mă plimbam pe bulevardul Carol cu camaradul și prietenul meu vechiu Marcel Stănescu ziarist care pe atunci era comisarul circ. III-a.

Marcel Stănescu 'mi-era drag.

Ne vedeam zilnic și dese ori mă duceam la el în curtea secției, sau ne vedeam la mine acasă.

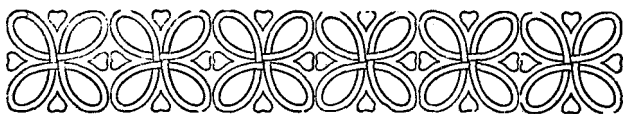
El în timpul neutralității României avusese un ziar filogerman numit *Propaganda* care apărea în Brăila, ziar susținut din fonduri nemțești așa cum erau susținute și alte ziare din țară.

Lumea făcea o legătură între atitudinea lui politică de până în ajunul războiului nostru și postul de comisar ce-i fusese încredințat nu mult după sosirea nemților în Brăila.

Eu nu l'am întrebat nici odată cine-l numise comisar, de ce primise să fie polițist în vremea aceea și nici nu-i spuneam părerea concetățeni-

lor noștri care comenta numirea lui în poliție, numire acceptată și confirmată de comandatura germană. Ne cunoșteam de vre-0 8 ani și nu ne certasem nici odată. Totuși lui nu-i spuseseam nimic privitor la ofițerii aceia pe care îi tănuiam. Ne spuneam reciproc pasurile, ne plângeam de neajunsurile vieții, de scumpetea alimentelor și eram îngrijați de frații noștri despre existența cărora nu mai știam nimic din cauza barierei de foc de peste Siret.

Și el și eu aveam câte un frate pe front în Moldova. În sfârșit relațiunile dintre noi erau de așa manieră în cât știam ce aveam și mai ales ce n'aveam de mâncare. Eu îi trimeteam pâinea suficientă acasă. Pentru prieteni fabricam o pâine mai îngrijită cu drojdie de bere etc.

Pe Mateescu nu-l mai văzusem de câte-va zile, pe Al. Iorga îl primise între timp d-l Simatu la uzina de apă unde era și Ghițescu. Ei sau întâlnit amândoi acolo și au hotărât să ceară să fie detașați la o pompă instălată pe malul Dunărei, mașină care fusese plasată chiar pe cheiul fluviului și pompa apă turbure care servea numai la stropirea străzilor. Ei m'au pus pe mine să cer această transferare d-lui Simatu pentru ca ei să fie la un loc, să scape de a fi siliți să trăiască printre muncitorii uzinei și alte considerente. În fine d-l Simatu m'a satisfăcut și amândoi adică Al. Iorga și Petre Ghițescu (Zamfiropol) au fost însărcinați să supravegheze buna funcționare a pompei din port care era instalată în dreptul Bul. Cuza.

Sublocotenentul Petre Mateescu face pe contabilul la atelierul mecanic al d-lui Bejenică din strada Griviței No. 140 acolo unde nemții își

reparau tunurile, mitralierele, etc, iar locotenentul Dumitru Alexandrescu (Ioan Popescu) era șef de măturători și fusese delegat să păzească niște vite și niște fân la grajdurile comunale de la periferia orașului.

Sublocotenentul Ioan Grigorescu își petrecea mai toată ziua în sticlăria d-lui Nistor de pe strada Regală, acolo unde prietenul său Costică Roșculeț era procurist al magazinului. Grigorescu se servea de un *ausweis* ce i se liberase de la de la școala germană unde se înscrisese ca elev numai pentru a fi scutit de rechiziție.

*
**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Spre sfârșitul verei mă întâlneam cu ei mai ales acasă la Eremia Sfetescu (în casele d-lui Ioniță Dumitrescu), acolo venea Mateescu cu Ghițescu foarte des și tot acolo ne întâlneam în zilele nelucrătoare când era acasă și Sfetescu care de alt-fel era plecat la moșia ce o avea în arendă la Sihleanu în jud. R.-Sărat chiar în zona frontului. Eremia Sfetescu avea în acea comună de unde venea și se ducea cu trăsura, semănături, grădinarii etc. și el ne povestea cum se desfășurau luptele care aveau loc în apropierea locurilor pe unde el avea semănăturile.

Când ne istorisea ce vedea pe la Sihleanu sau în drum spre această comună în legătură cu luptele grozave dintre nemți și români, închideam ușile și pe șoptite vorbeam toți. Acolo

în casa unde ședea d-na și d-l Sfetescu, erau biourourile serviciului topografic german și pe coridoarele odăilor mișunau nemți ofițeri și soldați.

Întro seară Petre Mateescu nia istorisit cum a participat la o luptă de stradă în Roșiori de vede imediat după ce s'a ocupat acest oraș de trupele dușmane. Omorâse mulți nemți și bulgari, el și câți-va camarazii ai lui care îmbrăcați în haine civile au comandat trei escadroane de cavalerie ce fuseseră ascunse prin casele locuitorilor și de unde Mateescu scăpase prin fugă ca să fie prins mai târziu și trimis în lagăr la Zimnicea.

În aceiași seară am plecat cu Mateescu să ne plimbăm.

În drum discutăm uramândoi bra ca să găsim cel mai sigur și mai ingenios mijloc să se strecoare ei prin frontul nemților în Moldova.

Părerea mea era că numai prin canalul orașului se putea cineva furișa să ocolească toate obstacolele și pericolile, adică să se coboare în canalul principal de la bariera străzei Galați și să meargă până la capătul canalului acolo unde el se varsă în Dunăre, pentru că gura lui era dincolo de rețelele de sârmă de pe Dunăre.

Odată ajunși acolo ofițerii se aruncau în fluviu și mergeau înot spre gura Siretului.

Mateescu era de părere că ar putea fugi prin baltă, adică să traverseze Dunărea mai sus de Brăila și apoi printre salcii să se strecoare pe la Măcin de unde noaptea să se îndrepte spre Galați sau Reni.

Incet încet am ajuns amândoi în apropiere de grădina publică a orașului și atrași de sgomot și muzică, curioși am intrat înăuntru.

Nemții aveau serbare și bătae de flori, grădina era arhiplină de femei ușoare și de cucoane din acelea despre care se știe astăzi în Brăila că au fraternizat cu inamicii, în sfârșit se petrecea minunat în timp ce o canonadă violentă reciprocă la front făcea să se cutremure pământul, iar taraful de lăutari de pe terasa bufetului amestecau cântecele lor cu descărcăturile tunurilor de fel de fel de calibre.

Acolo în grădină Mateescu mi-a spus că Birtz locotenentul aviator ardelean fusese trimis pe frontul italian asta pentru că camarazii lui din corpul de aviație ungurească îl suspectau și l'au pârât comandantului lor, că are legături cu familiile românești din oraș.

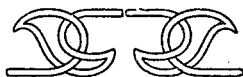
Birtz era un suflet bun, un caracter distins, cu el ne întâlneam foarte des. Fusesem la el acasă cu Mateescu și ne arătase fotografiile pozițiilor nemțești unde se vedeau tranșeele și cum erau așezate bateriile germane și austriace.

Nimic nu ne ascundea el nouă — era încuartiriat în casa d-nei Nistor pe strada Polonă — și făcuse multe cunoștințe în societatea românească Brăileană unde era cordial primit.

Plecarea lui Birtz din oraș a produs multă părere de rău pentru că ne pleca un prieten și pentru că pierdeam cea mai bună sursă de informațiuni despre mersul războiului, el era singurul care ne comunica cele mai precise și

controlate știri despre cele ce se petreceau pe fronturi.

Comunicatele ocupanților nu ne arătau de cât victoriile trupelor germane, bulgare, otomane și ungurești, iar când mâncau bătae la Siret de-i snopea românii noștri, atunci adăogau discret, în comunicat cu litere mici cuvintele „*dușmanul se bate bine*“... și atunci înțelegeam cum stau lucrurile căci Birtz ne lămurea suficient.

Prin luna Septembrie, nu-mi aduc aminte ziua într'o dimineață s'a prezentat la mine un jandarm german însoțit de un talmaciu evreu un fost servitor la biroul Oancea Sassu și care au cerut să mă vadă. Am eșit din dormitor, era 7¹/₂ a. m. și deodată talmaciuul care urcase scările mă întâmpina ast-fel: *Dumneata ești Petre Ionașcu ziarist, cel cu „Drepturile“?*

— Eu sunt în persoană răspunsei.

— *Să faci bine și să vii la ora 10 la Feld-Polizei, are să-ți spue ceva d-l maior.*

— Bine voi veni, l'am asigurat eu.

Exact la ora zece eram pe sala poliției germane. La un moment dat apare un jandarm care după o listă ma strigat. Peste o clipă eram în fața polițaiului german, maiorul Mogh. Printr'un interpret aflat acolo — tot un evreu —șeful poliției mi-a spus aproape strigând :

Te-am chemat aici la mine să-ți spun că ești

pe lista noastră neagră. In timpul neutralității ai fost directorul ziarului „Drepturile“ în care ne-ai atacat, ai insultat pe împăratul nostru ai cerut să facă țara d-tale rășboi cu noi.

De ce n'ai fugit și d-ta la Iași după Brătianu și Tache Ionescu pentru că acolo este și Poklewski Kozel care v'a plătit să faceți rășboiul voi?

Și după o pauză scurtă cam de vre-o zece secunde în care timp m'a fixat și măsurat cu privirea, s'a așezat și înainte să răspund eu a continuat.

Pentru ce ai rămas în Brăila, ca să faci spionaj? noi suntem un popor de barbari așa ai scris în ziarul dumitale.

Te-am supravegheat până acuma, nu te-am trimis în Bulgaria tocmai ca să vedem ce gânduri aveai, ș'acum avem informațiuni că nu'ți păzăști gura și continui să ne critici de câte ori ai ocaziunea și vorbești mereu cu prietenii d-tale despre victoria antantei, victoria poporului nostru nerușinat! (și neamțul râse batjocoritor după ce a terminat fraza și a răs mai tare și tălmaciul de lângă el).

Și iarăși după o scurtă pauză în care vreme nemțoiul părea ca hotărăște ceva grav pentru mine a încheiat:

Ce-ai de răspuns?

Și tălmaciul i-a reprodus cele ce urmează:

„Intr'adevăr am scris nu tocmai favorabil pentru poporul german în „Drepturile“, am fost pentru întregirea neamului, n'am cerut însă să

ne batem cu armatele germane întru cât n'aveam de împărțit nimic cu germanii ci am vorbit despre drepturile noastre asupra Transilvaniei.

Am rămas în Brăila sub ocupația inamicului pentru că eram complet sărac, dovada cea mai bună că n'am luat bani cum credeți dv. de la Poklewski Koziel.

N'am rămas în orașul meu să fac spionaj, nici ca să fac manifestații ostile armatelor care știa bine că poate dispune de persoana mea ori-când și ori cum, am rămas în teritoriul ocupat cum au făcut toți românii care ca și mine au cerut războiul pentru realizarea idealului național.

Este inexact că 'mi manifest opinii relative la soarta armelor și nu fac aprecieri defavorabile armatelor și autorităților care ocupă orașul unde mă găsesc, asta pentru că îmi dau perfect seama de situația mea, de împrejurări și de toate considerentele“.

Deodată neamțul se scoală în picioare și aproape strigând mi-a spus :

Te cred pe cuvânt, deși voi românii sunteți niște mincinoși, te las liber dar să știi că dacă mai aud ceva de d-ta te trimit în Bulgaria, poți să pleci.!

Peste un minut, pe stradă singur, reflectam și mă îndreptai spre casă unde eram așteptat de ai mei îngrijați.

Sublocotenentul Grigorescu, care ședea în strada Grației, aproape de locuința mea, începuse să vină în fie-care dimineată la brutărie unde îmi ajuta la distribuirea pâinei contra bonurilor.

Era un caracter bun și-mi era drag. Și el umbla modest îmbrăcat cu haine de împrumutat. Avea aparența unui băiat liniștit de prăvălie, foarte timid și rușinos ca o fată mare.

Cu multă greutate a primit în câte-va rânduri să mănânce în familie la mine, fugea de societate și se mulțumea mai bine să mănânce pâine goală dar singur.

Intr'o dimineată am refuzat să-i dau pâinea ca să-l forțez să vină să mănânce cu mine. Nu mâncam nici eu curcan fript, îl chemam totuși la o mâncare caldă. Ei bine, s'a lipsit și de pâine și la masă n'a venit. A doua zi dimineată în zori de ziuă la ora 4 l'am certat în brutărie.

Vindeam amândoi pâine și ne certam cu clienții parcă eram brutari de când lumea.

În cursul zilei își petrecea vremea, după ce pleca de la mine la stielăria d-lui Nistor unde prietenul său Costică Roșculeț era procurist al firmei.

X

Spre sfârșitul lui Septembrie vremea se menținea încă bună. Era începutul unei toamne triste de tot, cum nu trăise nici odată populația acestui oraș.

De la periferia orașului și până la Siret pământul era scormonit fără întrerupere de obuzele care cădeau trimise de ai noștri și de ruși pentru nemți, turci, bulgari și unguri ascunși prin tranșeele betonate și prin gropile acoperite încă de frunziș.

Câte odată din greșeală obuzele, nemereau în coprintul orașului.

În strada Grației a fost dărâmat aproape un cartier întreg numai de câte-va ghulele și sub dărămăturile căreia au perit câte va mamă de copii.

Era o jale grozavă și'n vremea aceea unii făceau afaceri cu nemții, alții petreceau cu ei sărbătorind victoriile lui Makenzen sau a lui

Hindenburg, iar alții erau băgați în pușcărie dacă ar fi pronunțat pe „Mărășești“ sau de ar fi îndrăsnit să-și manifeste părerea că armata lui Vilhelm II va ajunge în cele din urmă să și ispășească crimele.

Acei care n'au primit să fie tălmaci, să servească de călăuză inamicului și să facă afaceri cu el, acei care erau români adevărați erau suspectați de agenții poliției germane foarte numeroși și în fie-care zi teroarea creștea.

Mureau bătrânii de foame și de frig, mureau copii fiindcă mamele lor numai aveau cu ce să-i hrănească. Erau scoși în zori de ziuă, copii de la șapte ani în sus și trimiși la *Malacof*, erau scoase de prin case în puterea nopții mamele care luptau extraordinar să-și hrănească copii în timp ce bărbați lor sângera peste Siret și cu bătrânii neputincioși și slabiți de foame plecau cu toți în convoi la locul de muncă grea și umilintă, acolo unde mamele își vedeau copii maltratați de brutele teutone, iar bătrânii își dedau sufletul blestemând.

Era mare dūrerea pentru sufletele curate și au fost puțini români care au trăit cu sânge rece zilele acelea. În schimb au fost destui nemernici care au fraternizat cu ocupații.

Isprăvisem de distribuit pâinea, făceam socoteala banilor, Grigorescu era într'o odăiță la trei pași de mine și scria pe curat într'un registru numele tuturilor clienților brutăriei. Numai noi amândoi eram în șandramaua aceea veche care acoperea un cuptor dărăpănat în care totuși se cocea foarte bine pâinea. Aproape neobservat a intrat din stradă prietenul meu Marcel Stănescu care venea să mă vadă.

După un dialog banal scurt, urmat între mine și el am intrat în odăița unde era Grigorescu și după mine a intrat și Stănescu. Grigorescu indiferent a continuat să scrie iar eu m'am pus la vorba cu Marcel Stănescu care se așezase pe o ladă.

Trecuse de ora 12. Venind servitoarea mi-a spus că sunt așteptat la masă. Drept orice răspuns am trimis-o să-mi aducă de acasă o sticlută cu țuică și 3 pahare. P e s t e

câte-va minute toți trei aveam înainte paharul cu țuică care a fost golit de câte-va ori. Grigorescu numai scria, el nu cunoștea pe Marcel Stănescu, știa numai că este comisarul circumscripției așa că m'am simțit obligat să fac prezentările; sub numele de Vladimir Stoenescu l'am prezentat pe Grigorescu. Și iar am umplut păhăruțile cu țuică pe nesimțite în timp ce discutam între noi despre război și despre durerile lumii. Marcel Stănescu a observat de două sau trei ori că adresându-mă lui Georgescu îi spuneam „Ioane“ sau „Grigorescule“. El m'a și întrebat răsând dacă Vladimir Stoenescu se mai numea și Grigorescu și totuși m'am abținut și nu i-am spus adevărul. Țuica însă se isprăvea băusem Clitoată sticla veș și aveam Clifirește toți chef de vorbă. Discuția era despre armată, vorbeam despre infanterie și ajunseseam la mitraliere. Intre Marcel Stănescu și Grigorescu în timp ce eu eșisem un moment afară, se angajase un duel cu păreri deosebite asupra acestui fel de armă. Grigorescu era specialist și și dădea seama bine ce spunea, iar Marcel Stănescu deși profan, contrazicea cu încăpățănare pe Grigorescu pe care îl lua de sus ca pe un băiat de prăvălie.

Reîntors tocmai în toiul acestei discuții m'am asociat la cele susținute de Grigorescu și îi dădeam dreptate pentru că eu știam că Grigorescu era singurul care nu spunea gogoși. l'am spus lui Stănescu atunci scos din fire că Grigorescu se pricepea la mitraliere iar el răsând mi-a spus că mint ca să-l năcăjesc pe el.

Aveam în fața mea un român, un camarad și de acea fără nici o rezervă sau prudență, ca să-l conving că Grigorescu știe ce spune, fără multă introducere i-am spus :

„Prietenul ăsta, dragă Marcel, este ofițer român se numește Ioan Grigorescu sublocotenent din infanterie și cunoaște foarte bine mitraliera. Sper că poți păstra și tu acest secret pe care ți-l încredințez în aceste condițiuni“.

— „Ești dezertor d-le“, a întrebat ironic Marcel pe Grigorescu. Dar înainte ca Grigorescu să răspundă am intervenit eu lămurindu-l pe Marcel Stănescu asupra situației lui Grigorescu. În cele din urmă Grigorescu întrebat de bunul meu prieten și-a istorisit pe larg situația precum și intențiunile.

La 1^{1/2} ne-am despărțit toți trei după ce M. Stănescu foarte măgulit de încrederea ce i-am arătat-o ne-a asigurat că e bun român și că va ști să păstreze secretul aflat din cauza... mitralierei !

.....

Ploase toată noaptea și până'n zori de zi tunetele și fulgerile s'au amestecat cu canonada grozăvă care încă nu contenise. Ai noștri trăgeau spre frontul nemțesc care se prelungea până în bariera Brăilei.

Fie-care ghiulea căzută în dreptul viilor, în apropierea gărei sau în Brăilița sguduia puternic tot orașul și'l lumina în acelaș timp ca fulgerul.

Se împlinise șase ore, afară eră ziuă, soarele nu se ivise. Nu știu de ce nu putusem să dorm până atunci. Geamul de la dormitor era deschis. Pe stradă era liniște de mormânt.

Mă hotărâsem s'adorm și băgasem capul sub plapomă ca nu cumva vreunul din copii să se deștepte, să facă sgomot, cum fac copiii și să nu mai pot dormi. Toate precauțiunile au fost zădarnice pentru că nu mă prindea somnul. Ș'asa m'am învărtit în pat încă vre-o jumătate de oră.

Deodată am auzit în depărtare un uruit de căruță care se amesteca cu un țipăt.

Abia ținându-mi respirația ca să pot auzi mai bine am așteptat atent câte-va secunde; căruța se apropia și șipătul unui necunoscut se auzea mai tare. În câte-va secunde am fost la geam.

Dinspre bulevardul Carol venea în trapul cailor un furgon nemțesc și'n el se putea vedea dela distanță o luptă între câți-va soldați nemți; m'am aplecat mai mult peste geam, vehiculul se apropiase. După jumătate minut trecea pe sub ferestrele casei mele un furgon nemțesc tras de doi cai pe care îi mâna un soldat bavarez, în furgon patru soldați înarmați și un civil.

Era un nenorocit lipovean care stetea în picioare legat cu mâinele la spate și care se lupta crezând că poate să scape din mâinele celor patru inși și striga disperat, răgușit cu părul vâlvoi: *Creștini nu mă lăsați că mă duce să mă omoare, fraților ajutați-mă sunt nevinovat!*

Bietul lipovean fusese în ajun condamnat la moarte de curtea marțială nemțească și la ora aceea fusese scos din arestul preventiv că să fie dus spre locul de execuțiune, spre abator. El primise pedeapsa cu moartea pentru că tănuise un soldat român fost prizonier la nemți fugit dintr'un lagăr.

Nu pot descrie ce am simțit în sufletul meu atunci; îmi aduc aminte numai că m'am retras de la geam tremurând. M'am pus în pat, m'am învelit și după două sau trei minute eram în picioare și cu o durere de cap grozavă. Am început să mă îmbrac fiind obsedat de cuvintele acelui nenorocit: *Creștini nu mă lăsați că mă*

duce să mă omoare, fraților ajutați-mă, sunt nevinovat!...

Și mai țin minte că mai bine de o oră după aceea am umblat nervos prin odăi, am închis și am deschis geamurile, m'am spălat de vre-o două trei ori involuntar până când a venit lăptăreasa. Femeea venea cu laptele din Islaz și văzuse scena grozavă a execuțiunii lipoveanului și intrată în curtea mea istorisea plângând cu groază servitoarei mele ce văzuse la bariera orașului, unde 12 soldați nemți au descărcat armele într'un rus care a fost legat de un stâlp, și care a strigat până în clipa de pe urmă că e nevinovat și a cerut creștinilor sa-l ajute să nu fie omorât...

Am eșit din casă și am umblat pe străzi uluit până aproape de prânz.

Când mă întorceam acasă m'a întâlnit Mateescu, auzise și el de împușcarea lipoveanului.

*
**

În seara aceea m'am întors acasă târziu pe la zece, stătusem de vorbă afară la cafeneaua Splendid cu unul din bunii mei prieteni inginerul Neubaer de la uzina electrică.

Orașul plutea în întuneric și părea pustiu. Nici o lumină nu se zărea nicăeri, geamurile caselor locuite erau astupate ca să nu pătrundă nici o rază de lumină în stradă; așa ordonase comandantura nemțească.

De sigur n'o să mai văd nici odată aspectul acela trist.

Mergeam încet prin mijlocul drumului și ași fi vrut atunci să fie strada Galați lungă, lungă de tot.

Ajuns acasă fără dispoziție m'am pus la masă, după ce mă debarasasem de gulerul de la gât.

Ne uitam unul la altul fără să ne spunem o vorbă parcă era sfârșitul vieții.

Copii dormeau în altă odaie iar noi nu începusem să înghițim încă nimic, când deodată auziram poarta de la stradă și după câte-va minute, bătăi discrete în ușa scării.

Ameșit în coridor și de pe un geam deschis am întrebat abia ținându-mi respirația *cine-i acolo*.

„Domnule Ionașcu, suntem de la poliția de câmp și am venit să te invităm până acolo, vrea d-l polițai Gripp să-ți vorbească”.

Acuma noaptea am întrebat eu?

Chiar imediat, mergi cu noi răspunse ce-i din curte.

N'am mai adăogat nimic, am plecat de la geam și peste câte-va minute scoboram scara.

În curte mă așteptau doi civili pe care n'am putut să-i recunosc din cauza întunericului și un jandarm german.

Fără să schimb un cuvânt cu cei trei inși ne-am îndreptat spre centru.

Insoțitorii mei vorbeau nemțește.

În colț la Bulevardul Cuza ne-a eșit înainte un automobil german care făcea controlul străzilor și care purta 2 reflectoare puternice.

Atunci am văzut fața însoțitorilor mei; erau

doi talmaci de la Feld-Politzei Braunștein și Moscu Emanoil.

La 11 fix am intrat pe sala poliției criminale germane de pe strada Golești.

Inima bătea sămi spargă pietul.

Am urcat, respirând greu, câte-va scări ș'apoi mi s'a făcut semn să intru la stânga într'o odaie unde vre-o 8 nemți jandarmi jucau cărți.

Braunștein mi-a arătat un scaun în timp ce jucătorii se uitau cercetători la mine.

Am stat pe scaun mai mai bine de o oră în care vreme mă chinuiau milioane de închipuiri.

Intr'un târziu a sosit comisarul Gripp la care am și fost introdus imediat.

Gripp era un individ înalt, gras, roș ca toți nemții și avea un aer grav.

Prin talmaci m'a întrebat cum mă chiamă, câți ani aveam, profesia etc.

Și după ce a răscolit colecția ziarului meu „Drepturile“ pe care o scosese dintr'un sertar ma întrebat : „Cum se face că am fost lăsat liber atâta timp în Brăila“.

Am răspuns că mai fusesem chemat acolo de către un alt domn maior polițai care ma lăsat liber în oraș.

În momentul acela se auzi pe sală un glas de femei care parcă plângea. Gripp se duse la ușă, o deschise și în fața lui înaintase Marioara iar în spatele ei mama.

Neamțul le invită înăuntru.

Marioara, în limba germană i-a spus că eu sunt soțul ei și că vrea să știe de ce am fost chemat acolo,

Gripp ia răspuns că avea ordin și mă trimeată chiar în noaptea aceia din oraș și eu voi pleca în zori de ziuă cu trenul. „*Nici o protestare, nici o vorbă mai mult lucru este hotărât, soțul d-tale a făcut propagandă contra noastră înainte de război și nu poate să mai rămâe în zona frontului nici un minut*“.

Mama interveni să fiu lăsat acasă până la ora trenului sămi iau ceva bagaje. Neamțul a admis dar îmi dăduse și o santinelă care să meargă cu mine acasă în acest scop și care la ora trenului să mă escorteze până la gară.

Am eșit din camera aceea cu toții și pe sală Braunștein m'a încurajat: „*Nui nimic ai să te întorci sănătos acasă după război*“.

Mama și Marioara plângeau.

În stradă acum întuneric de iad, mama în dreapta și Marioara în stânga iar neamțul în urma noastră.

Nu vorbeam nici unul.

Ce ne facem? a spus mama întrerupând linieta aceia tristă.

Ce vom putea am îngânat eu.

Ajunși acasă ne-am îngrijit întâi de neamț pe care trebuia să-l culcăm la noi până la 5 dimineața.

Copii cari dormiseră până atunci se sculaseră și ca nici odată nu puteau să se liniștească nici ei, iar băețelul cerea să mă culc cu el...

Mama, Marioara și surorile îm adunau rufăria și 'mi pregăteau câte ceva de mâncare dar plângeau toate.

Nu eram preocupat de soarta mea ci de-a lor. Erau destui și rămâneau fără sprijin.

Am chemat pe Marioara și i-am spus că brătăria rămâne singurul mijloc de existență și că această întreprindere să fie continuată de ea, iar surorile s'o ajute.

Mama făcea toate sforțările să-și fie plânsul mă încuraja pe mine și mă sfătuia să mă îngrijesc cât mai mult ca să mă pot întoarce sănătos.

Cedând stăruințelor lor m'am trântit pe un păt, era deja 3¹/₂ și la cinci plecam.

Neamțul horoia în odaia de alături. N'a fost chip să închid ochii nici un minut mă chinuiau gândurile și la fiecare două trei minute chemam pe mama sau pe Marioara și le dădeam sfaturi și instrucțiuni.

În sfârșit la cinci fără un sfert eram gata; neamțul se îmbrăcase și mă așteaptă să-l urmez.

A mers la gară mama Marioara și surorile.

Pe drum îmi cereau să nu le uit, să le scriu imediat de unde voi fi dus, iar mama zicea mereu *să nu duc grija celor ce rămân și se văd de mine ca să mă întorc cu bine*.

Când am ajuns în gară trenul era gata de plecare și n'am fost lăsat de escortă nici să-mi iau *bun rămas* de la cei care rămâneau.

Am trecut pe peron și apoi m'am urcat repede într'un vagon plin de soldați care plecau în concediu. Am scos capul pe fereastră, am flurat pălăria iar ele toate plâneau după o ușă a unei săli de așteptare a gărei, santinelele nu lea lăsat să iasă pe peron.

Trenul pleca foarte discret din gară de tea mă de a nu fi descoperit de bateriile românești care trăgeau regulat în apropierea peronului.

Nu de puține ori trenul fusese sfărâmat sau liniile ferate scormonite de obuzele trimise cu precizie de peste Siret. Trenul nu pleca niciodată din acelaș loc și de cele mai multe ori era pus în mișcare departe de gară. Nemții luau precauțiuni pentru că le fusese omorâți mulți soldați și ofițeri în trenurile care au fost bombardate în multe rânduri.

De data asta trenul pleca din fața gărei.

Era liniște, nemții erau oprii chiar să-și vorbească. Am avut aceeași impresie ca atunci când pleacă un tren ce duce un mort spre locașul de veci. Erau puțini civili în tren și pentru ei era rezervat un singur compartiment într'un vagon clasa III-a. Printre ei însă nici un român.

Așa dar eram singurul român năpăstuit care

călătoream în condițiuni triste, escortat spre o destinație pe care n'o cunoșteam.

Am fost lăsat lângă geam. Celelalte locuri erau ocupate numai de soldați bavareji, care se uitau chiondorâș la mine. Nemții aveau mare ură pe civili; pentru ei fie-care român era un spion contra armatelor lor; dar mai ales atunci când întâlneau unul escortat, îl priveau ca pe Iuda iscariotul. Repede trenul s'a depărtat de Brăila și acum mergea spre alte gări.

În toate stațiile mici sau mari nu vedeai un civil, mai ales până la Buzău, unde se isprăvea zona considerată de operațiuni.

În compartimentul meu mirosea a iuft, toți nemții aveau pipe în gură și fie-care o foare nemțească în mână.

Zadarnic am cerut tot drumul puțină apă. Până dincolo de Ploești nici nu m'am sculat în picioare. Nu mi s'a dat voie să ies nici pentru nevoi inexorabile din compartiment.

Aproape de Periș un neamț care era în fața mea văzând că n'am renunțat să cer puțină apă mi-a întins să beau puțină cafea de orz dintr'o gamelă și din care pe când voiam s'o apropiu de gură neamțul îmi spuse să beau numai puțin...

În sfârșit la vre-o 7 ore seara sfârșisem călătoria și trenul intrase în gara de Nord.

Am luat geamantanul și pachetul în care mama îmi pusese de ale mâncărei; un pui tăiat și fript, la miezul nopții și care purta cu siguranță lacrimile mamei, o bucată de brânză, pâine, etc.

Impins de neamțul care mă zorea să ies mai repede de pe peron atară din gară am eșit în piața din fața gărei de Nord. Acolo se zăreau și civili printre soldați, gradele și ofițerii puterilor centrale care mișunau în apropierea gărei. Un băețel gol și slăbit striga „*Gazeta Bucureștilor*“ și „*Lumina*“ iar altul „*Bukarester-Tageblatt*“!

Neamțul care mă escorta nu cunoștea Bucureștiul, avea însă o adresă cu el care mă privea pe mine și care trebuia predată la poliția centrală, și despre care mie nu-mi vorbea nimic. Băjbâind pe străzi și cerându-mi mie să mă grăbesc am ajuns în calea Victoriei. Greutatea geamantanului mă doborăse.

Ostenit din cale afară la un colț, fără să-l întreb, am pus geamantanul jos. Ei bine!, atât ia trebuit teutonului, a început să sbiere la mine, să ma facă porc și puturos fapt; care a atras atenția unei doamne ce trecea pe stradă și care apropiindu-se a intervenit în favoarea mea. Neamțul însă părea că turbase și trântind cu pușca în trotuar îmi bătea din picior și-mi striga să mă grăbesc.

Am pus geamantanul pe umăr și am plecat prin mulțimea de bucureșteni care umpleau trotuarele străzii Victoriei. Din când în când neamțul mă împingea din spate cu vârful baionetei de la armă. Lumea acea de pe străzile Bucureștilor mi-a părut veselă și luxul nu era mai mic ca altă dată.

Neamțul, escorta mea aflase de la diverși trecători unde este strada Lipiscani. spre poliția centrală, obosit de lungimea drumului mergea și el mai încet.

Eu mergând, purtam geamantanul de pe un umăr pe altul și cu pălăria turtită în cap de greutatea geamantanului am asudat de curgea șiroaie de apă după mine.

Iși poate inchipui ori-cine în ce stare fizică și morală mă găseam în acele momente.

În fine am ajuns la poliția centrală nemțească de unde plecase cei care trebuia să mă primească și rămăsese numai jandarmii pentru că era târziu. Acolo am stat jumătate de oră și apoi însoțit de un jandarm am plecat iar fără să știu unde și am ajuns la cercul militar. Am urcat scările până la al treilea etaj și după câte-va minute de așteptare într'o sală mare am fost introdus într'un birou unde lucrau vre-o șase nemți printre care unul plutonier.

Jandarmul m'a predat și s'a retras imediat iar eu am rămas în picioare așteptând să-mi vină rândul.

Am stat în camera aceea rezemat de perete până la ora 11.

De la sosirea mea acolo și până atunci soldații și plutonierul nici nu s'au uitat la mine, s'a adus de mncare și băut și în cele din urmă toți începură să cânte. Eu am pierdut răbdarea fiindcă pierdusem și puterea de a mai sta în picioare și la un moment dat am întrebat pe unul din soldați: *Ce se face cu mine?* și el

Lu Lucrare

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE
12481 + 12 JUN 1918
CĂSARIN

MINISTERUL DE INTERNE

18275 * 12 JUN 1918

TELEGRAMA

Prezentată la REGISTRATURA GENERALĂ

nr. bucurești 0/0-22.76.-1918-

transmisă de

(Vezi explicația de la pagina No. 110)

dlui ministru interne jasi

= la telegrama din 18/6 comunic . prefectul de braila ne
 incunostiintzeaza ca gazetarul petre ionascu este arestat
 de comandantura germana de zece luni . incarcerat in
 penitenciarul militar din braila fiind judecat si condamnat
 de tribunalul militar invinuit ca a stat in relatziil ku
 ofitzerii romani prizonveri fugitzi din lagar fiind suferinc
 a fost internat in spitatu militar iar in cateva zile
 incarcerat din noua in penitenciar . este kasatorit in
 braila are doi copii nu are nyci un feld de avere =

Ministru interne a falcolianu no 217 22 76.-1918+

P. conformitate

BCU Cluj Central University Library Cluj

(Vezi explicația de la pagina No. 129)

Station *Jassy* *V. Jassy* *Abteilung*

angenommen am *30.7.1918* Uhr *10* Min *10* Sec *10* Mill

aufgenommen am *30.7.1918* Uhr *10* Min *10* Sec *10* Mill

befordert am *30.7.1918* Uhr *10* Min *10* Sec *10* Mill

Werns: *111155 Bukaresa pol abtlg 38 30/7 9/10*

Dienstliche Zusage				
Konfer.	in Rufg.	Ort	Dat.	Zeit
	Abgegangen			
	Angekommen			

=: seiner exzellenz dem herrn
 ministerpraesidenten marghiloman jassy
 = euerer exzellenz beehre ich mich auf das
 telegramm vom 13. d. m. mitzuteilen
 dass petre jonescu in havelberg in den
 naechsten tagen in freiheit gesetzt wird
 mit ausgezechneter hochachtung . horstman

Petre Jonescu internat la Havelberg va fi eliberat
 - jibele arestat -

mia răspuns răsând „*Mai stai, ce te grăbești vrei să te duci acasă?*“.

N'am mai zis nimic și hotărât să stau în picioare pân'oi cădea am continuat să stau în aceeași pozițiune. Un neamț începuse să cânte dintr'o vioară, iar altul își lustruia centironul și își freca tăblița aplicată pe el și care purta inscripția «Gott mit uns»!...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu știu cât am dormit, m'am trezit însă pentru că mi amorțise picioarele ghemuite, pe care nu le puteam întinde într-un câțăr carceră avea în lățime vre-un metru și 20 c. m.

Era întuneric beznă. Un neamț eră postat în sala carcerilor ferecate pline cu români de cea mai bună condiție socială, care adunați de prin toate orășelele teritorului ocupat erau aduși întâiu acolo.— Liniștea eră întreruptă din când în când de câte un tușit sau oftat, pornit din cele-lalte carceri.

Intr'o sală mare a etajului al treilea din aripa dreaptă a cercului militar, poliția teutonă construise un șir de carcere întunecoase și ferecate pe ușile cărora eră câte un număr și se închi-deau cu zăvoare și lacăte.—

Neamțul postat în sala aceia patrulă, necon-tenit în jurul acelei magazii cu despărțituri așa

că, la fiecare minut îl auzeam păşind şi prin faţa uşei mele. Rămas în aceeaşi poziţiune incomodă în care m'am trezit m'am dat reflectiunilor.

Fusesem adus cam pe la 12 noaptea din biroul de unde am fost predat de jandarmul poliţiei, acolo unde am fost percheziţionat şi de unde însoţit de un jandarm care purta cu el o lanternă electrică fusesem adus în carceră aceia.

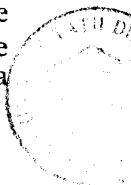
Mi'am recăpătat sângele rece şi m'am hotărât să încerc să readorm. Deodată s'a produs un sgomot în sala carcerilor: o uşă trântită violent, un ţipăt de femei care părea că se luptă cu cineva. Scandalul se desluşea din ce în ce mai bine pe măsură ce fiinţa aceia desnădăjduită era târâtă spre o celulă vecină cu a mea.

După sgomotul paşilor am simţit că doi nemţi însoţeau pe nefericita aceia de femei. Era o franceză, se numea René, corsetieră din Bucureşti,— asta am aflat'o peste 2 zile abia.

A continuat sârmana să plângă şi să suspine fără întrerupere. Mă coperisese o milă şi o revoltă extra-ordinară. Uitasem de durerea mea. Vecina mea ajunsese să fie maltrată în halul acela numai pentru că era supusă franceză şi fireşte pe baza unui pretext a încăput pe mâinile teutonilor.

* * *

Din conversaţia urmată între neamţul care păzise până atunci carceile şi altul care venise să-l înlocuiască am aflat că era deja şase ore dimineaţa. N'am mai închis ochii până la ora

acea mai ales că prizoniera, vecina mea n'a încetat un minut să suspine și să plângă. M'am sculat în picioare și lipindu-mi urechia de scândurile care dispărteau carcerile noastre am bătit discret. Neamțul erà departe de ușile noastre. Ea a ramas atenă câte-va clipe, apoi liniștită mi-a răspuns tot prin bătăi. «Nu-ți pierde curajul d-nă» am șoptit eu printre scânduri. «*Qui est là*» a întrebat dânsa? *Un malheureux comme vous qui vous consseille d'avoir du courage comme une bonne francaise* am zis eu. Și ea din nou după o pauză scurtă, în care timp probabil a stat nedumerită, m'a întrebat din nou: *qui est là ?* Neamțul însă se apropie și conversația acesta originală a luat sfârșit astfel. Parcă simțise neamțul de venise să se rezăme tocmai de ușa carcerii mele.

M'am ghemuit din nou în jumătatea ceia de pat în care erà aruncată o mâna de paie.

Peste câteva minute am auzit soneria după care s'a deschis o ușe ș'apoi a continuat un șgomot provocat de un prizoner român care venea să aducă cafeaua fiecărui deținut. Se deschidea și se închidea repede ușile carcerilor, probabil cei închiși refuzau să bea zeama amară de orz prăjit. Au ajuns până la mine cu cazanul de cafea. Un zornăit de chei apoi lacătul deschis, zăvoarele trase și în fața ușei deschise apăruse un soldat neamț descins și un soldat prizonier român care arătându-mi o strachină de tablă agățată de peretele din interiorul carcerii m'a întrebat dacă voesc cafea. Am re-

fuzat, neamțul a zăvorît repede înapoi ușa după care rămăsesem și cei cu cafeaua au trecut înainte. N'a trecut apoi multă vreme și am fost scos din carceră, și odată cu mine și alți trei necunoscuți din carcerile vecine, afară de franțuzaica. Am fost duși în biroul unde fusesem primit cu vreo 7 ore mai înainte și de unde după ce mi s'au dat bagajele care rămăsesse acolo, înapoi, însoțit de un soldat am urcat în etajul al IV-lea și după ce am străbătut un coridor lung și întortochiat, la capătul lui, neamțul m'a oprit, mi-a deschis ușa unei camere în care am fost introdus singur.

Un pat în care era aruncat în desordine o saltea din care curgea paisele, lavoarul era fixat în perete, de porțelan bun, o sticlă cu apă pe geam, într'un colț al odăiei un fel de closet de de tablă mobil, iar din tavan atârna un bec electric. Fereastra avea niște gratii improvizate și dădea într'o terasă mică înconjurată de un zid înalt de scânduri. Acolo erau scoși toți deținuții politici închiși prin camerile cercului militar care pe rând câte doi sau trei, eșeau în fiecare zi 20 minute să ia aer, păziți de o sentinelă. Și chiar în ziua aceia sau perindat prin fața ferestrei mele o serie de arestați printre care și scriitorul Sanielevici, fostul deputat liberal din Turnu Severin D-1 Axente, D-1 Tache Policrat, avocat din București, numeroși fruntași politici și intelectuali printre care directorul Liceului și profesorii din Turnu Severin

Mă cunoștea D-1 Policrat, care zărindu-mă la

fereastră a venit să mă încurajeze și să mă întreb pentru ce fusesem adus acolo și când, dar n'a putut sta mult de vorbă cu mine pentru că neamțul care păzea a strigat sălbatic la noi.

N'am stat în camera aceea de cât 8 ore, se vede santinela raportase mai marilor lui că mă văzuse stând de vorba cu D-l Policrat și Axente așa că pe seară am fost schimbat într'o altă cameră mai bună, mai spațioasă cu vederea spre calea Victoriei și'n care mai locuia de opt luni de zile d-l Căpitan Marinescu inspector de poliție din capitală.

Camera avea 2 paturi, unul ocupat de d-l Marinescu iar al doilea de fruntașul grec d-l Lales care a fost mutat în altă cameră din moment ce am fost adus eu acolo.

Am aflat de la tovarășul meu de captivitate mai tot ce se petrecuse în cercul militar până la sosirea mea, tot el m'a pus în curent cu regulamentul închisorei și mi'a istorisit pretextul pentru care i se luase libertatea.

Tuturilor celor inchiși li se comunicase că vor fi trimiși într'un lagăr din Bulgaria și așteptau toți ziua să-i pornească în convoiu spre lagărul bulgăresc necunoscut.

* * *

Era curat în cameră aceea și liniște, iar alimentația nu era imposibilă. Ni se dădea câte un sfert de pâine pentru o zi întreagă, la prânz o ciorbă de cartofi în care erau rătăcite și bucățele de carne, la ora patru ni se servea o apă

caldă de orz prăjit, iar seara se da deținuților o altă ciorbă mai puțin esențială ca aceea dela prânz.

Mi s'a spus acolo că acest fel de hrană o trimitea primăria capitalei deținuților politici de la cercul militar și îmi aduc aminte că ne întrebam cu toții de ce românii noștrii, edilii capitalei nu ameliorau starea deținuților politici de acolo prin faptul că ar fi putut trimite o mâncare mai bună aceluia care erau într'o așa tristă situație.

În schimb, ca o ironie a soartei, când ne eră sufletul mai mai îndurerat și dorul familiei și al libertății ne cuprindea mai mult, atunci eram siliți să escultăm concerte nemțești. O muzică militară de Prusaci cânta în fiecare zi pe terasa cercului militar.

Ș'am trăit în aceste condițiuni, în tovărășia D-lui Căpitan Marinescu numai vreo zece zile.

Intr'o după amiază am fost scos din cameră, dus în cancelaria arestului unde mi s'a spus că chiar în seara aceea trebuia să plec de la cercul militar, fără să fi putut află unde, știu însă că la 11 ore noaptea mi-am luat bun rămas de la tovarășul meu, care a rămas încredințat că mi se dăduse drumul!....

A doua zi după masă la ora 4, trenul în care călătorisem escortat de doi nemți s'a oprit în gara Râmnicu-Vâlcea. Am coborât din vagon și cu nemții care mă escortau după mine m'am îndreptat spre comandatura germană unde urma să fiu predat. Orașul acela din creștetul munților părea pustiu. Ici colea, câte un drumeț. Copacii erau încă încărcăți de frunziș.

La 4 și 20 minute intram în birourile comandaturii nemțești din Vâlcea. Insoțitorii mei de până acolo au predat unui plutonier un plic închis, apoi au primit o adeverință de primirea lui și repede au plecat. Ca vre-o cinci minute am mai stat și eu în picioare după care plutonierul un bavarez, — fost funcționar care trăise multă vreme la sondele de petrol din Bușteni,—pe românește m'a interogat și mi-a spus că am fost trimis în orașul Râmnicu-Vâl-

cea liber, cu domiciliul forțat, că n'aveam voie să ies din beriera orașului și că urma să mă prezint la control odată pe lună. Era un om de treabă plutonierul acela ș'avea multă considerație pentru români, în mijlocul cărora trăise și unde intenționa să trăiască și după războiu. Mi-a dat instrucțiuni și mi-a cerut să-i aduc a doua zi adresa casei unde urma să mă instalez. Am plecat mai bine dispus, obosit însă de călătoria cu trenul.

În stradă am dat valiza unui băiat și m'am îndreptat spre hotelul Regal. Într'o oada la etajul al II-lea m'am făcut comod, m'am culcat.

Am dormit buștean până la ora 6 dimineața. M'am îmbrăcat ș'am eșit în stradă, și fără nici o destinație am plecat în susul străzii Traian. Când am ajuns în dreptul episcopiei m'am așezat pe o bancă și în liniștea dimineții am început să savurez văile și munții la poalele cărora erau presărate căsuțele frumoase ale locuitorilor. Ș'am început să râd de prostia nemțească. Eu eram un pedeșit?!

Imi era gândul însă acasă, era singura mea suferință în momentul acela. Ași fi fost liniștit dacă cine-va m'ar fi încredințat că cei de acasă știu de mine, nu mă cred mort, au aflat că nu sunt chinuit și că trăiam mai bine de cât dânsii. Nu pricepeam acest fel de pedeapsă, nu înțelegeam pentru ce nemții care mă aduseseră până la Vâlcea nu-mi spusese în tot parcursul de la București până în stația orașului, ce destinație aveam. Și iar am râs de prostia nem-

țească, de măsurile lor fără sens luate în po-
triva celor mai pașnici locuitori din teritoriul o-
cupat. M'am ridicat de pe banca aceea și m'am
îndreptat spre o altă stradă necunoscută. Nu
cunoșteam pe nimeni în orașul acela. Eram însă
sigur că mi voi face viața liniștită acolo. Și
gânditor am colindat aproape tot orașul iar la
ora 9 m'am prezentat d-lui căpitan Zavricescu
polițaiul orașului. D-l Zavricescu era militar de
carieră, fusese rănit serios în primele lupte la
Brașov, fusese prizoner în lagărul de la Gre-
feld-Germania și de acolo nemții îl aduseseră în
orașul său natal ca să-i încredințeze poliția. Ca-
racter ales și distins militar făcea mari servicii
concetățenilor săi în favoarea cărora intervenea
neconținut, ori de câte ori nemții încercau im-
pilațiuni. D-sa mi-a spus că în categoria mea
mai erau în R.-Vâlcea d-nii N. Chirculescu
fruntaș liberal de la Focșani și Al. Ulescu func-
ționar superior de la poșta centrală din capi-
tală, că și aceste persoane erau indezirabile
pentru nemți ca și mine. D-l Zavricescu a mers
apoi cu mine să mă plaseze la o gazdă. Am
mers la o cunoștință a d-sale, la M-me Stamate
în strada Traian No. 112. Acolo amfitrioana
ne-a primit bine ș'a acceptat să mă găzduiască,
firește contra plată.

Am cunoscut multă lume la R.-Vâlcea, amin-
tiri frumoase mă leagă însă de căpitanul
Zavricescu, d-na, d-l și d-șoara Chiriachide, d-na
și d-l Antonio Capeti arhitect, d-na și d-l Nicu
Popescu, d-na Dimitriu, d-na Bejan și d-l Papiu

avocat. Oamenii aceștia s'au arătat mai mult de cât buni români și le voiu păstra eternă recunoștință.

După vre-o 10 zile de la sosirea mea la Vâlcea au fost trimiși acolo tot cu domiciliul forțat d-nii Gheorghe Kostomiris și fiul său Leonida, concetățenii mei din Brăila.

Ei lipseau din Brăila de mai bine de 8 luni au fost ținuți cu domiciliul forțat la Corabia și de acolo la R.-Vâlcea.

D-nii Kostomyris, tatăl și fiul, erau persecutați de nemți pentru atitudinea lor politică. Supuși greci au avut în Brăila ziarul „*Etnos*“, organ venizelist care apăruse în tot timpul neutralității României.

Suflet bun și caracteriale, Leonida mi era bun prieten. Sosirea lui neașteptată m'a bucurat.

Lipsa de știri de acasă mă chinuia; mai mult de cât atâta la un moment dat comunicatul nemților a publicat că bateriile rusești de peste Siret au bombardat orașul Brăila. Incercasem până atunci toate mijloacele posibile ca să aduc la cunoștința familiei mele unde sunt și cum trăesc și nici ai mei n'au reușit să dea de urma mea, nemții țineau doar secret aceasta. Ș'atunci am recurs la un mijloc foarte simplu dar sigur: Printr'un om de treabă, am făcut să apară în „Gazeta Bucureștilor“ la rubrica corespondențelor câteva rânduri prin care anunțam pe mama și Marioara că sunt bine, sănătos la R.-Vâlcea. Mijlocul acesta a avut succes și după cinci zile am citit tot în ziarul nem-

țiilor, răspunsul Marioarei, fapt care m'a liniștit. Și dânsa ca și mine, citind gazeta a apelat discret la cineva care mergea la București și astfel corespondența noastră a fost schimbată pe această cale.

Așa dar nu se poate spune că „*Gazeta Bucureștilor*“ otrava de pe vremea aceia a românilor n'a fost și de folos.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Regulat ne întâlneam cei cinci exilați din R.-Vâlcea. D-l Chirculescu un admirabil român nu scapă nici un prilej să adauge la curajul nostru aprecierile și convingerea d-sale asupra victoriei finale, victoria tuturor Românilor.

Colindam văile și grădinile din jurul orașului în tovărășia lui Leonida. Românii din Vâlcea aveau o doosebită considerație pentru noi cei cu domiciliul forțat și toate ușile ne-au fost deschise cu plăcere și numeroase ne-au fost cunoștințele.

După cum se vede nu sufeream și vești mai primeam de acasă. Vremea se menținea frumoasă, par'că era primăvară. Ei bine, eram veșnic fără dispoziție, mă chinuiam niște sentimente, parcă așteptam în fiecare moment să aud ceva grozav care mă privea direct pe mine.

Noaptea visam lucruri abracadabrate și deși nu eram superstițios până atunci, cazusem prada gândurilor stupide.

La un moment dat bunul meu prieten Leonida care făcea mult haz de indispoziția mea nejustificată, într'o dimineață la întâlnirea noastră foarte îngrijat mi-a spus că mă visase rău de tot, ba și parintele său în câteva nopți consecutive mă întâlnise în visurile sale în condițiuni triste. Și totuși bunii noștri prieteni cărorora le confiam presimțirile noastre făceau mare haz.

Am stat în R.-Vâlcea mai bine de o lună de zile. N'am nici un motiv să mă plâng de exil, ba din potrivă.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ma despărțisem de Leonida după miezul nopții. Numai amândoi făcusem sindrofie la el a casă. Avea ocupate două comere împreună cu părintele său în apropierea locuinței d-lui Copeti.

Deși n'aveam chef de somn m'am dus acasă. Am deschis și am închis ușile; mi se părea casa pustie și doar mai locuia d-na Stamatî gazda, judecătorul de instrucție Stănescu-Jiu care ocupa cameră mobilată ca și mine în casa aceia și totuși era trist, par'că intrasem într-o criptă.

Focul ardea în sobă. De două zile era ger și'n noaptea aceia mai tare deși nu ninsese de loc.

Pe un scaun fără să mă fi desbrăcat m'am pus în fața sobei și nu mi'am luat ochii de la văpae multă vreme. Lemnele de mult se făcuse cărbuni și eu mă uitam pierdut la ei.

Târziu de tot o puternică trosnitură a gardero-

bului m'a făcut să tresar, apoi încă una a patului și frică parcă mă coprinsese. Au mai trosnit apoi și ușa și geamul și iar patul mai tare și mi'am zis atunci că sunt semne.

M'am pus în pat după ce mă desbrăcasem mașinalicește și repede am adormit și tot repede m'am trezit speriat. Vișasem rău: Marioara căzuse de pe geam într'o groapă mare unde rămăsese în nesimțire, iar mama par'că era pe marginea groapei aceleia imense, care par'că n'avea fund și alt vis după care la mine acasă era copilul mort de multe zile și mă așteptau pe mine, să viu să-l înmormânteze...

M'am sculat, în sobă cărbunii se prefăcuse în cenușe și aerul din odaie începuse să se răcorească. M'am uitat la ceas, era 6 dimineața, afară însă era întuneric ca iarna.

Am început să mă îmbrac și mă încurajam singur. Apa rece mă desmeticise și m'am hotărât să plec din casă.

Era aproape de 7, ziua mare.

Un frig îndrăcit și un răsărit admirabil. Am luat-o la picior ca să mă încălzesc. Și am mers repede și mult și par'că aș fi mers o veșnicie, până când m'am încălzit bine.

Ajunsesem în vârful muntelui de la *Capelă* și pe o bancă plină de bruma dimineții m'am așezat ca să savurez sgomotul acela mistic al pădurei.

O ververită nu mă observase și se juca pe lângă banca mea... O vulpe traversând drumul m'a făcut să tresar și'n melancolia aceia plăcută aș mai fi ră-

mas dacă n'ar fi trecut p'acolo un vânător, un ofițer german, care mi-a făcut multă scârbă, ca atunci când îți cade o muscă moartă într'un pahar cu șampanie. Ș'amplecat să mă întorc acasă.

Când am intrat pe poartă, în curte, dna Stamate era alarmată că nu se mai întorcea servitoarea trimisă de dânsa să mă caute pe mine în tot orașul, să'mi comunice că eram așteptat urgent la comandatura germană.

La comandatură?!... pentru ce?... Eram de o lună și jumătate la Vâlcea și nici odată nu fusese chemat acolo.

Am intrat în casă, în odaia mea, laptele se răcise. Am încercat să beau din el și l'am lăsat întreg. Am ieșit repede, chiar repede de tot și m'am dus la Leonida care nu se sculase încă. Și de unde intrasem să-i spun repede că m'a chemat la comandatură, m'am așezat pe un scaun în fața patului său, tăcut, iar el mi-a dat *buna dimineața*, adăugându-mi că mă visase pe mine toată noaptea și că *hotărât lucru* zise el *sau tu, sau ai tăi veți întâmpina ceva*. Și eu am continuat să-l privesc fără să scot o vorbă; abia târziu am întrerupt liniștea, în vreme ce Leonida își trăgea ciorapii, ș'am zis: *Mă duc la comandatură... m'au chemat acuma dimineața*.

„Vorbești serios“?

Da, și chiar plec fiind că e târziu.

„Stai că merg și eu“ zise Leonida.

Și până când am eșit din casă, și pe drum spre comandatură n'am mai schimbat nici o

vorbă amândoi. La o răspântee ne eși în față d. Chirculescu căruia i-am spus unde ne duceam grăbiți. Întâiu s'a mirat și el, ș'apoi a fost de părere că se putea să fiu chemat ca să mi se predea o scrisoare de la familie sau alt ceva neînsemnat. Peste câte-va minute am intrat la komandatură. Leonida a rămas în sală iar eu am intrat la acelaș plutonier care mă primise când am venit.

N'am așteptat mult și mi s'a comunicat scurt și fără nici o explicație că *la ora 6 după masă urma să plec escortat pentru Brăila. Să fiu gata la 5¹/₂ să mă prezint acolo.*

Am eșit. În sală am spus lui Leonida că plec la Brăila cu... escortă. Până în stradă prietenul meu n'a zis nimic. Pe trotuarul palatului de justiție, adică vis-a-vis de komandatură mi s'a părut că văd silueta lui Mateescu... Era unul care semăna leit cu el. Coincidență!...

...Dacă o fi încercat să jugă și i-a prins?!...

— „Pe cine zise Leonida? ce spui?“

Si repede m'am recules și mi-am adus aminte că lui nu-i spusese nimic.

— *Nimic* i-am răspuns eu.

Leonida era de părere că poate să făcuse intervenții din Brăila și mă întorceam acasă.

— *Escortat?! Am adăogat eu.*

* * *

Leonida m'a însoțit până în fața gărei.

Era un frig grozav și eram fără palton, nu-

mai cu pardesiu. Trenul a plecat la 7 și $1/2$. Stătusem pe peron până la ora aceea.

Escorta mea, un neamț afurisit nu s'a depărtat nici doi pași de mine.

Mă cuprinsese un frison. Vagonul n'avea geamuri și vântul sufla din toate părțile. Puțini nemți erau în vagon, iar în tot trenul nici un civil.

Am suferit de frig neînchipuit, tremuram tot și dinții îmi clănțăneau în gură.

La Piatra-Olt am schimbat vagonul și am rămas în gară să așteptăm alt tren care să meargă spre Pitești-București. Era $5 1/2$. Gerul mă chinuia și la un moment dat, cum ședeam în picioare pe peron am simțit o căldură care mă cuprinsese din vârful urechilor până'n tălpi și am căzut în nesimțire...

Când m'am trezit eram în tren spre Pitești și patru soldați nemți mă fricționau cu rachiu și mă învelise cu niște mantale de-ale lor.

Picioarele îmi erau amorțite și eram lungit pe o bancă dintr'un vagon fără geamuri...

S'așa am mers până la *Titu*. De acolo m'am sculat și am început să fac mișcare în vagon.

La ora 11 ziua am ajuns în gara de Nord. Am luat o căruță din gară m'am suit cu neamțul meu, ș'am pornit-o spre komandatura germană, la palatul ministerului de lucrări publice.

Frig era și'n capitală dar nu așa ca pe drum, însă acolo era lapoviță și ninge.

La $11 1/2$ am fost predat unui sublocotenent prusac care își avea biuroul în etajul întâi al

palatului, în aripa dreaptă. După zece minute am fost trimis cu un alt soldat în bul. Academiei ca să mă... fotografieze.

Reîntors la ora 1 fix am fost băgat într'o celulă improvizată din subsolul palatului.

Era acolo o galerie lungă care avea în dreapta și în stânga uși ferecate de nemți.

Geamul meu spart dădea în Bulevardul Elisabeta, iar în celulă era apă multă și fulgii de zăpadă cădeau de pe trotuar înăuntru.

Aveam cu mine un mic pachet cu o cămașe, o pereche indispensabili și o pereche de sandale. De ale mâncării nimic.

Am stat în celula aceea,—fără pat și fără scaun—în picioare, așa obosit cum eram de pe drum și nu mă puteam pune jos pentru că era apă, numai într'o parte a încăperei aceleia nenorocite era mai uscat, dar n'aveam cum să mă pun jos. Or cum m'ași fi așezat dădeam de apă. Atunci am scos din pachetul ce-l atârnasem de geam sandalele și le-am pus jos și peste ele m'am așezat, dar picioarele erau tot în apă....

Ș'am stat acolo uitat și chinuit indiscreptibil și nemâncat până a doua zi dimineață.

Și văzând că totuși nu vine nimeni, am început să bat în ușă. Un neamț care făcea de sentinelă, mi-a deschis și înainte de a-i spune eu ceva, mi-a dat un pumn puternic în plept și mi-a trântit ușa în față bolborosind...

Si iar am mai răbdat toată ziua. Slăbisem de foame și mai ales de oboseală mă cuprinsese o amețeală.

Eram hotărât să strig pe geam la treoători și tocmai când eram să-mi îndeplinesc hotărârea, am auzit cheia în ușă și deschizându-se am fost scos de-acolo. Se înoptase era vre-o 6.

Am urcat vre-o 30 de trepte și introdus într'o sală mare mi s'a dat o bucată de pâine și o gamelă cu cafea-erzaț.

După aceea am plecat, însoțit de un jandarm afară din palatul lucrărilor publice și am mers la *Atène Palace*. Acolo era poliția germană.

Am stat acolo aproape un ceas și pe urmă introdus la *celebrul Pincof* care era șeful poliției generale germane din România.

Deși era și el în acel cabinet, totuși supus unui amănunțit interogatoriu am fost de către un alt individ îmbrăcat civil și care cunoscând perfect limba română m'a întrebat fel de fel de bazaconii de care habar n'aveam eu.

Pincof s'a sculat, a venit spre mine, m'a măsurat cercetător și pe urmă s'a dus la masa lui.

Fotografia mea era deja pe masa acelui individ care făcea pe instructorul.

Parcă visam.

Târziu pe la 9^{1/2} s'a terminat... instrucția cu mine și iar m'a luat jandarmul de m'a dus la cercul militar.

Acolo iar am fost băgat în celula de scânduri însă lormalitățile au fost mai scurte. Mă cunoșteau... mai trecusem pe acolo.

De data asta mi s'a dat altă celulă dar nu departe de aceea în care am stat cu o lună și jumătate mai înainte.

Dârdâind de frig m'am ghemuit în jumătatea aceia de pat și am adormit.

Cum m'am odihnit în noaptea aceia n'o să uit nici odată.

La ora când a venit cu „cafeaua” tremuram îngrozitor și n'am mai respins apa aceia colorată ferbinte, am băut'o să mă încălzesc.

Prizonierul român care împărțea *cafeaua* ma întrebat de ce sunt fără palton și eu i am răspuns că la plecarea mea din Brăila nu l'am luat și deși îl cerusem familiei să mi-l trimeată la R. Vâlcea în zadar l'am așteptat să vie prin poștă.

Si după ce ușa carcerii mele sa închis și cei cu cafeaua sau depărtat, când mă pregăteam să mă fac din nou grămadă în patul acela chinuitor atenținea îmi fu atrasă de câte-va bătăi discrete, care așa cum erau date trăda starea de nerăbdare și enervare a vecinului meu—am răspuns și eu firește, după care, pe șoptite cel de dincolo de scândurele ce ne despărțeau, a zis:

Tu ești Tică, Ionașcule tu ești? !...

Am recunoscut imediat pe bietul Ludovic Mazuchi

Am început amândoi să vorbim și să ne plângem reciproc. Si nevasta lui era închisă la cercul militar dar el nu știa unde. Fuseseră aduși de la Târgu—Jiu probabil ca să fie amestecați și ei în afacerea cu Mateescu la Brăila

Ei își lăsaseră copiii la T. Jiu pe mâna unui străin...

Amândoi ne făcuserăm imediat convingerea

că la Brăila nemții prinsesră pe unul dintre ofițerii pe care îi tăinuiseam noi cât am stat în oraș înainte de a fi fost deportați și că ne așteaptă o strașnică încercătură

Mazuchi era de părere să susținem că noi și familiile noastre n'am știut că Mateescu și ceilalți erau ofițeri, ci că i-am găzduit ca pe niște simpli refugiați.

Eu m'am opus de la început părerei lui Mazuchi, pentru că știam bine că lucru nu se poate ascunde. Însă teama noastră era că afacerea se va prezenta mult mai complicată și nu știam ce atitudine să luăm și mai ales cum să ne apărăm în fața poliției teutone din Brăila.

Si tocmai când amândoi continuam convorbirea a venit un soldat și m'a scos întâi pe mine din celulă, în urmărită scos și pe Ludovic și ne-am întâlnit în sala aceea întunecoasă.

N'am schimbat nici o vorbă. Neamțul ne-a luat cu el. Am scoborât o serie de scări până în subsol unde era o baie improvizată. Trebuia să facem baie!... așa era regula, asta pentru că mergeam în orașul din zona frontului.

După ce ne-am desbrăcat într'o sală unde apa era înghețată, în pielea goală am fost introduși într'o sală cu aburi de unde peste trei minute am trecut în alta care avea agățate în tavan niște stropitori cu apă rece... ș'apoi în altă sală lungă și largă, unde trebuia să ne îmbrăcăm. Acolo se aducea hainele de la etuva de dezinfectare... Si după o jumătate oră, pe un căruț, plin de păcură, ne-au fost aduse hainele

și rufele noastre dezinfectate... despăduchiate ? !
dar ude learcă și murdare.

„*Aștia își bat joc de oameni*” îmi zise Mazuchi

Zadarnic s'a rugat tovarășul meu de teuton,
căruiua îi arătase că sunt ude hainele și rufele
și că ne putem îmbolnăvi.

„*Nu pierde nimic Germania dacă muriți voi*”
a răspuns neamțul !!!...

...Si ne-am îmbrăcat.

Am urcat, tremurând de frig, scările cu neamțul care nu ne lăsa să vorbim între noi.

Scările nu se mai isprăveau, gâfâiam amândoi.

În fine am urcat până la etajul al 5-lea, apoi am intrat într'un coridorlung și neamțul ne oprise în fața unei uși. A scos o chee din buzunar, a deschis și ironic ne-a pofțit înăuntru.

Era bună odaia, avea calorifer și paturi iar geamul dădea destulă lumină.

Ne-am desbrăcat repede și am grămădit tot ce aveam pe noi pe calorifer. S'așa în pielea goală, după ce ne-am uitat unul la altul, am reînțeput să vorbim de nenorocirea noastră și mai ales de perspectivele ce le aveam...

„*Să știi că ne pune la zid mizerabilii ăștia măi Ionașcule*” !... a exclamat Mazuchi la un moment dat !

Eu însă eram mai optimist și socoteam că în cel mai rău caz ne vor condamna pentru că am tănuțit niște ofițeri inamici în zona frontului la câți-va ani de închisoare, pedeapsă care se va suspenda odată cu pacea generală.

Mazuchi era de altă părere: el se temea că

vom fi acuzați de spionaj și împușcați fără multă vorbă.

* * *

Ni s'a dat mâncare în cursul zilei, iar seara a venit un plutonier de la cancelaria arestului și ne-a spus că urma să plecăm în zori de ziuă spre Brăila și că au venit special să ne escorteze doi jandarmi și un tâlmaciu dela poliția Germană din Brăila.

Si în noaptea aceea deși eram obosiți extraordinar și am fi putut dormi, sau cel puțin să ne odihnim corpul, noi ne-am chinuit plimbându-ne prin cameră și ne munceam creierul să știm ce... se va întâmpla cu noi?!...

La ora 4 sentinela din coridor ne-a bătut în ușă să ne'mbrăcăm.

Am eșit la 4 jum. din cameră, am scoborât în alt etaj unde am dat cu ochii de Ecaterina Mazuchi care fusese scoasă și ea să plecăm împreună.

În birou deja venise doi jandarmi și un evreu din Brăila *Burăh Cahane* care era tâlmaciu la poliția germană.

Am plecat la gară cu o trăsură.

Ecaterina a plâns tot drumul până la Brăila.

Nici o vorbă n'am schimbat între noi pentru că n'aveam voe. Doar cu *Cahane*, de câte ori ne trebuia câte ceva.

La cinci după masă am ajuns la Brăila.

Din gară în două trăsuri închise și cu alți 4 jandarmi ce ne aștepta, am fost duși la *Feld-Polizei*, în strada Golești.

Se înserase. Am fost introduși toți într'o cameră de gardă a poliției și acolo așezați pe scaune *cu fața la perete*. Am stat în pozițiunea aceea tragi-comică patru ore.

Cam pe la nouă și jumătate a venit comisarul *Grypp* șeful poliției de câmp și intrând în sala unde eram noi sa uitat crunt la fiecare pe rând și apoi a luat cu el pe Ecaterina Mazuchi, iar după vre-o 30 de minute la chemat și pe Ludovic. Eu am mai stat tot cu fața la perete încă vre'o două ore și pe urmă a venit *Grypp* și a ordonat să fiu trimes la închisoare.

Soții Mazuchi nu sau mai văzut.

Nu știam nimic și nu puteam afla nimic. Observam însă că era deslănțuită o teroare grozavă acolo, pentru că toți nemții intrau și eșeau cu o alură gravă și foarte marțială vorbeau mereu de spionaj.

În ce condițiuni venisem în orașul meu; doamne!... Dar copiii.... mama... Marioara... poate erau toți închiși, la celule. Si mă încurajam singur.

* * *

Pe drum, în fața teatrului Pasalaqua unde era multă soldătime venită pentru cinematograf am zărit pe Margareta sora mea cea mică.

Auzise că fusesem adus și mă pândea când voi eși. Am strigato... ea a încremenit și'a început să plângă văzându-mă în halul acela...

S'a luat după mine dar excorta observând-o a strigat la ea și s'a depărtat.

Am mers pe Golești, Bul-Maria, Bul-Cuza până la arestul preventiv.

Lugubru mi sa părut localul acela în care âncezeau numai oameni nevinovați și din care au fost scoși ca să fie duși la execuție lângă abator atâția nefericiți pe care „*Cultura Germană*” ia asasinat la Brăila.

Nu mă puteam opri asupra unei singure reflecțiuni. Tremuram nici eu nu mai știu de ce; de frică, de frig, de foame, de oboseală dar tremuram, un tremur nervos indescrribibil și încă trebuia să merg repede așa cum mă silea neamțul din urma mea.

În fine am ajuns și în cancelaria arestului.

Acolo am așteptat puțin până a sosit directorul, un plutoner bavarez.

Si repede am fost percheziționat de un evreu Iancu Eisenstein talmaciul arestului; Apoi directorul m'a întrebat dacă am mâncat și mi-a oferit în acelaș timp o gamelă cu zeamă de orz prăjit.

Era un ger cumplit, însă în birou era cald și totuși eu tremuram ca varga.

Până când sau îndeplinit formalitățile primirii mele, am stat pe o canapea și involuntar am măsurat camera în lung și'n laț ca să-mi opresc privirea spre un cuer unde erau agățate o serie de pălării de dame și repede am zărit printre ele și pe a Mărioarei...

S'atunci am simțit toată grozăvia situației.

M'am repezit ca un nebun la plutonier și disperat ținându-l strâns de gulerul tunicei l'am întrebat aproape sbierând:

Femea mea este și ea aici?... și copii?... fetița?...

Neamțul înmărmurise!

Era însă deprins teutonul cu scene și mai grozave și firește repede s'a recules și sculându-se în picioare și puțin în lături, mi-a răspuns: „Nu știi”?!...

Nimic n'am mai zis și-am căzut cu fața'n palme pe canapea și scrâjnind din dinți îngânam: *miserabili! criminali! călăi!*...

Puteam să mă împotrivesc? desigur că nu.

Si pe urmă am fost luat de acolo și dus într'o încăpere din partea stângă a penitenciarului, în fund. Am fost plasat în aceeași cameră în care mai erau nouă soldați nemți închiși pentru diferite delikte ordinare.

Era întuneric și frig sufla vântul din toate părțile fapt care ma făcut să cred că odaia era fără giamuri și așa era chiar.

Stăteam în picioare și începusem să bâjbâi cu mâinele ca că mă așez într'un fel. Nimic nu nemiream și atunci am făcut doi pași în adâncimea încăperei și am pipăit o masă și o bancă.

M'am așezat pe bancă lungit.

Un miros greu îmi apăsă și mai mult respirația.

Nemții horăiau toți și dormeau pe jos, însă erau înveliți cu diferite sdrențe și peste cap.

Mi se părea că aud plângând pe Marioara în apropiere, pe mama... mă obseda grija că și copii sunt cu dânsa, erau capabili mizerabilii de ori-ce crimă.

Teribile momente. Si frigul care mă chinuia îngrozitor.

Eram furios pe Dumnezeu.

Pe masă erau niște străchini de pământ, am luat una din ele și am pus-o pe bancă la căpătâi, cu gura în jos, în loc de perină.

Câte-va ceasuri m'am frământat pe banca aceea, nu puteam să adorm de frig și de gânduri. Eram bucurós să se facă ziuă mai repede, aveam de gând să întreb pe nemții închiși acolo de cele ce se petreceau în închisoare. Minutele treceau ca ceasurile și ceasurile ca veacurile.

Sforăiau mai toți nemții și din când în când de afară se auzea pașii sentinelei de gardă la care se mai adaoga și șueratul vântului puternic.

În cele din urmă mă hotărâsem să renunț la bancă și să mă lungesc jos pe scânduri. Era de sigur mai comod... și mi închipuiam că voi tremura mai puțin. Dar când mă sculasem să-mi schimb locul am tresărit; în odae străbătea prin crăpăturile ușei o lumină slabă, și un zornoit de chei, apoi zgomotul lacătului ce sa deschis și în prag apăru doi nemți descinși

care somnoroși veniau să mă scoată pe mine din ordinul lui Gripp.

Cel cu lanterna în mână a ridicat-o în sus ca să se vadă bine.

Era cel mult ora trei și jumătate.

Noaptea făceau nemți cercetări la polițiile lor: chinuia bine pe un om și apoi demoralizat și externat îl scotea la instrucție, cercetări pentru fapte inventate, pentru culpe imaginare.

Am fost dus în cancelaria arestului și luat apoi în primire de doi soldați, cu care am plecat spre poliția de câmp unde mă aștepta Gripp.

Pe stradă întineric mare, crivăț puternic și nici un om nicăeri.

Dărdăind de frig mă gândeam la sărmana Marioara, la copii, de mama nu știam ce să cred. Pe frigul acela prin celulele arestului cum trăiau?... Refuzam să-mi închipui că i-a închis pe toți.

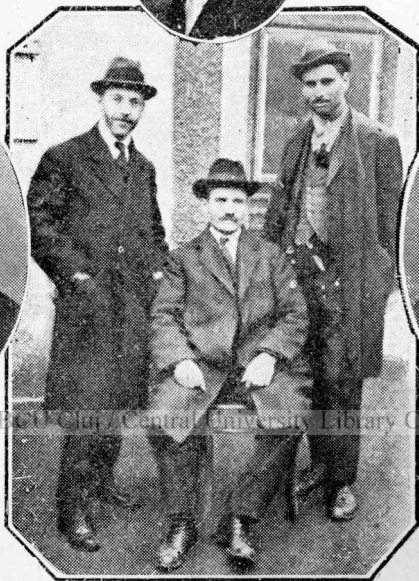

Gripp era un individ înalt, voinic și roșu ca toți nemții. Polițist de carieră, cu mințea strâmtă, mai prost de cât cel mai mediocru agent de poliție de la noi, avea gradul de maior asimilat și conducea poliția de câmp din zona de operațiuni în care intra și Braila.

O brută, infumurat și violent, își maltrata victimile. Suferea de mania spionajului.

Era convins că cel din urmă desmățat, sau măturător de la noi făcea spionaj și era destul să-i spue vre-un nemernic de tălmăciu o minciună, era suficient pentru el să-i trimeată cine-va un denunț mincinos ca să se năpăstuiască salbatic asupra nefericitului ce-i cădea în mână. Ce-i mai slabi de înger, ce-i care nu mai puteau rezista chinurilor inchizitoriale și torturilor, cedau și declarau că au făcut... spionaj ca să... scape?!... așa le făgăduia Gripp. Si cu sistemul acesta criminalul a tri-

Sus la stânga : loc. Petre Țateescu, la mijloc C. Roșculeț, la dreapta Irimia Sfetescu; la mijloc în grup, fotografiați la Buda-Pesta (când ne întorceam de la Gross-Strelitz) de la dreapta spre stânga : Ionașcu, Băjenică Roșculeț.

La dreapta Ioan Bobeș și la stânga Al. Bejenică.

Sub clișeul din mijloc ; preotul Danielescu din com. Gemenile.

mes la moarte o serie de nenorociți, unii dintre ei niște copii de câte 14-16 ani.

* *

Ajuns în interiorul clădirei, am fost introdus imediat la Gripp. Teutonul se plimba agitat cu mâinile în buzunar în cabinetul lui de lucru aranjat în etajul întâi a imobilului D-lui Vlase Ștefănescu. Era aranjat elegant cabinetul iar pe o etajeră era un chipiu de ofițer de cavalerie Românească, o sabie și un centiron.

Întâiu m'a măsurat lung și s'a uitat la mine din diferite părți ale camerei și în cele din urmă a deschis ușa, a chemat pe *Spigler* tâlmăciul lui de mare încredere. — Apoi s'a așezat grav la birou iar pe mine m'a poftit, foarte politicos, să stau pe un scann în fața lui și lângă mine a luat loc și *Spigler*.

Neamțul m'a întrebat direct pe mine dacă știu să vorbesc nemțește și eu am răspuns că nu, deși pricepam nițel germana din școală.

Si tâlmăciul a început să-mi traducă ce-i spunea Gripp să-mi spue și să mă întrebe:

„*Mai întâi d-l maior te felicită pentru că*

„*are de aface cu un bun patriot român,*

„*d-sa își respectă adversarii; recunoaște că ai*

„*avut ghinion, speră însă să-ți poate fi de*

„*folos dacă vei fi cavalier.*

„*D-l maior a descoperit în lipsa d-tale*

„*toată organizația ingenioasă de spionaj și*

„*acum mai are nevoie de mărturisirea d-tale.*

Nu pricep ce vrea d-l polițai de la mine ?

am întrerupt eu pe tălmăciu zâmbind,

*„Dumneata să nu joci teatru cu mine și
ca s'o scurtez voi fi mai clar.*

*„Am prins pe Matteescu, pe Grigorescu
pe Alexandrescu, Iorga, Ghițescu, am arestat
pe nevasta d-tale, pe Sfetescu, Băjenica, Lina
Papanti, pe toți, pe toți și au mărturisit
adevărul.*

*„Am găsit telefonul și lăzile cu bani la
Bobeș, am arestat pe toți de la Gemenile,
în fine acum rămâne să confirmi și d-ta
totul, ca să închidem dosarul!...*

Cât eram de chinuit, sufletește, am început să râd de bazaconiile neamțului. În sfârșit am priceput tragi-comedia și am prins curaj.

Nu-mi rămânea firește de cât să spun cum stăteau lucrurile. Nu înțelegeam însă ce voia să spue de „telefon“, „lăzile cu bani“?! „Gemenele“...

Nedumerit repede mi-am făcut socoteala următoare:

Or neamțul își închipue el și inventează acestea, socotind că mă poate prinde, sau ofițerii în lipsa mea au făcut ei într'adevăr spionaj și alte combinațiuni ce nu-mi trecea prin minte. Si'ntr'un caz și'n celălalt eu trebuia să mă rezum la adevăr și să răspund, doar de tănuirea lor fapt ce nu-l puteam tăgădui. Deci m'am hotărât să spun doar cum au stat lucrurile așa cum le știam eu.

Ș'am început să istorisesc cum l'am cunoscut pe Mateescu și ceilalți și am încheiat spu-

nând că sunt român și eram obligat să fac ce-am făcut, că nu știu nimic de telefon, lăzi cu bani și altele și că impresia mea este că închipuirea lui este departe de realitate.

Nici n'a isprăvit tălmăciu să-i reproducă tot răspunsul meu și neamțul înfuriat, sălbatec a dat cu pumnul în masă și a început să strige:

„*Miști român nerușinat; nu vrei să spui adevărul? am să vă împușc pe toți și am să-ți arestez toată familia; crezi că mă poți trage pe sfoară; știu tot!*”

„*Ai fost lăsat în Brăila de siguranța generală ca să organizezi acest mare spionaj și acum vrei să scapi cu minciuni?*”

„*Recunoști numai că i-ai ascuns crezând că vei scăpa neîmpușcat. Ce nu știi că se pedepsește cu moartea chiar și aceia cari numai tănuiesc pe militarii inamici ai puterilor centrale?*”

„*Mai bine spune tot adevărul și voi face ceva pentru femeia și familia „ta” să scape mai ușor.*”

Am repetat de vre-o două ori că mai mult nu știu în timp ce teutonul spumega de furie.

După câte-va clipe Gripp s'a apropiat de mine și pe un ton silit temperat mi-a zis:

„*Spui toate astea pe cuvântul de onoare?*”

Desigur, am replicat eu calm.

„*Dar dacă te voi confrunța și ți voi dovedi că miști? Ce să-ți fac?*”

Fă aceasta și te vei convinge, în tot cazul eu nu m'am făcut vinovat de cât de tănuire

și n'am făcut nici un fel de spionaj.

*„Se vede ți-ai instruit bine oamenii și te
„încrezi în ei, ai jucat bine rolul de agent
„de siguranță în frontul nostru, dar te-am
„prins cu toate dovezile.*

Si iar am zâmbit.

Gripp turbase. Pricepeam ce se petrecea în sufletul lui.

Nu mai făcea el instrucție cu mine, ci eu cu el.

Sbirul prinsese într'adevăr pe ofițeri și îi intrase în cap ideia că descoperise o mare rețea de spionaj pe Dunăre, al cărui șef organizator eram eu.

Voiam însă să știu cum au fost descoperiți cum i-a prins, cine i-a denunțat?

Până la zece am stat în cabinetul lui Gripp și pe urmă m'a trimes înapoi la arest.

Pe jos escortat de o brută care nu mă lăsa nici să tușesc prea tare, mergeam pe bulevardul Maria și în apropierea străzii Cetăței am zărit pe biata mama... Era fără pălărie, îmbrobodită și plângea.

Sărmana, mă aștepta crezând că voi fi dus de la arest la poliție. Ședea de la cinci dimineața și pândeia să mă vadă...

Celula avea în lățime un metru, în lungime doi și înaltă era tot cam de doi metri. Avea o ușă de lemn ferecată care se închidea cu zăvoare și lăcate. Mai sus, în mijlocul ușei era o fereastră de lemn patrată de mărimea unei cărți care nu se putea deschide de cât pe din afară din cauza unui zăvoraș.

În fundul celulei sus un geam de 60 centimetri patrat și gratiile respective, iar pe din afara geamului erau bătute două scânduri care împiedica pe cine era în celulă să se poată uita în curte. În mijlocul zidurilor umezi erau două capre de lemn și pe ele așezate trei scânduri pline de ploșnițe.

Celula purta No. 13 și acolo și-a trăit ultimele zile comisarul Popovici. Martirul a scris pe ușă și pe pereții celulei atâta cât a fost arestat, ziua când a fost condamnat la moarte,

iar pe dosul unei scânduri de la pat a scobit cu un cui probabil, cuvintele: „*asasinilor sunt nevinovat*“. Aceste înscricțiuni și altele, se mai văd și astăzi în celula No. 13 a arestului jud. Brăila.

În total erau 18 celule pe o sală lungă, întunecoasă și îngustă de 80 cm. Toate erau ocupate. De-alungul gangului patrula un neamț care avea la el toate cheile lacatelor de la celule și care deschidea celor închiși când erau scoși la instrucție sau pentru nevoi inexorabile.

Fie-care deținut când voia să iasă afară bătea în ușă și neamțul îi deschidea; Asta numai ziua până la ora 5 când se înopta, noaptea nu se deschidea nimeni și pentru nimic...

Cam la vre-un ceas după sosirea mea acolo a venit și Gripp însoțit de Spigler, i-am simțit după glas.

Au deschis întâi celula unde era... Marioara. Ea plângea și pe nemțește îi cerea neamțului copilul...

Gripp îi cerea în schimb să spue adevărul?! și la un moment dat sârmana i-a strigat: *Sunteți niște criminali și bine va făcut belgienii de va opărit și împușcat de prin case. Să-mi dai copii! o să vă bată Dumnezeu!*

Eram închiși acolo: sub-loc. Petre Mateescu din reg. 4 artilerie grea, Ioan Grigorescu sub-loc. din reg. 34 Infanterie, Alexandru Iorga sub-loc. din reg. 79 infanterie, Dumitru Ale-

xandrescu locot.-ad-tor din ministerul de război, Petre Ghițescu plutonier din aviație, Const. Roșculeț comerciant, preotul Danielescu din com. Gemenile, Ioan Bobeș, Alexandru Băjenică industriaș, Irimia Sfetescu agricultor arendaș, Ludovic Mazuchi profesor, d-nele Lina căpitan Papanti, Mary Sfetescu, Paraschiva Popovici. Jeana loc. Danielescu; Ecaterina Mazuchi, d-șoara Stela Popovici, iar în celelalte camere ale arestului erau deasemeni arestați d-nii: Tănase Rădulescu, Nicolae Andronic comerciant, Zamfir Paraschivescu funcționar, Vasile Mateescu perceptor din com. Gemenile, Frigioiu industriaș din com. Gemenile și alții. Toate aceste persoane erau implicate în afacerea de mare spionaj?!...

În oraș era o teroare extraordinară.

Gripp își făcuse reclamă cu marea descoperire și până la Berlin se auzise că pe Dunăre la Brăila s'a descoperit o organizație de spionaj din care cauză Makenzen a pierdut luptele de la *Mărășești, Mărăști, Oituz* etc!... și câte alte trăznăi.

Satrapul susținea față de superiorii lui militari, care alarmați de atâta scandal și arestări se interesau de întreaga afacere — că deși noi toți nu voiam să spunem adevărul, totuși era sigur că spionajul s'a făcut în stil mare și în chip ingenios.

* * *

Marioara locuia în a treia celulă de la mine înainte. Ea nu știa că fusesem adus și eu și

era disperată, o auzeam cum plângea necon-
tenit. În cele din urmă Gripp sa înduplecat și
a permis ca servitoarea să-i aducă fetița care
sugea, câte zece minute pe zi ...

A doua zi dimineață am pândit momentul
când a eșit din sala celulelor sentinela și am stri-
gat la ea ca să știe că am sosit și eu. Grigorescu
care locuia între noi a auzit și el glasul meu.
Pe urmă am remarcat că Marioara s'a mai lini-
știt și nu mai plângea mereu, în schimb plân-
geau celelalte nefericite închise prin celule. Era
mare jale.

Pentru femeii Gripp permisesese saltele și în-
velitori în celule cât despre mâncare, căpătam
toți o bucată de mămăligă rece la prânz și
seara o apă fierbinte colorată.

În sala celulelor era un fel de sobă de ta-
blă în care se făcea focul de două ori pe zi
ca să se ... încălzească toate celulele ! Bătae
de joc.

După vre-o trei zile dela sosirea mea acolo,
într'o seară pe când Grigorescu se întorcea
de la Gripp care-l mai mai întrebase ceva
năsbătii a găsit momentul și pe când trecea
prin fața celulei mele mi-a strecurat printr'o
crăpătură a ușei un bilet pe care nu l-am pu-
tut citi de cât a doua zi des dimineață. Iată
și conținutul :

Iubite domnule Ionașcu,

*Imi place să cred că nu ești supărat pe
mine. Îți cunosc inima și caracterul și nu*

mă îndoesc că nu poți fi mâniat de cât pe destin. Cred că bănuiești cine provocat nenorocirea; Marcel Stănescu m'a dat pe mâna poliției germane pe mine după ce ai fost arestat și deportat d-ta. Tribunalul nemților m'a judecat apoi după două săptămâni și am fost condamnat la 2 ani închisoare pentru că am fugit din lagărul de prizonieri. Și tocmai când mă pregăteam să mă trimeată în Germania s'a complicat afacerea, adică m'am pomenit că-i arestează și pe ceilanți. E aici Petre, Iorgă, Alexandrescu, Ghițescu și toți acei ce ne-au tăinuit. O nenorocire. Eu sufăr mai mult știind pe bieteale cucoane târâte, desconsiderate și chinuite în halul asta.

Așa stau lucrurile. Gripp e un nevropăt care e bolnav de spionaj și caută să complice afacerea ca să-și facă reclamă pe spinarea noastră. Comptez pe d-ta pentru că te știu energic și ingenios.

Să dea Dumnezeu să eșim cu bine din această încurcătură. Doamna Ionașcu este închisă aci de vre-o trei săptămâni și odată cu dânsa au fost arestate și celelalte cucoane. Tristă informație dar ți-o dau poate că e bine venită.

Eu și cu Petre corespondăm în felul următor: Când avem ceva să ne spunem scrim și punem hărțiuta sub piatra cea mare din privată, asta ca să nu ne contrazicem în declarațiile ce le furnizăm lui

*Gripp. Îți mai atrag atenția că mai toate
posturile care fac de gardă ne face ori-ce
fel de comisioane în oraș, discreția garan-
tată,.. în schimbul unor onorarii modeste.
Asta că să stii și d-ta.*

*De ai nevoie îți pot procura un vârf de
creion, iar hârtie ai suficientă agățată în
sala comodității,*

cu drag

(ss) Ion Grigorescu

Gemea arestu ticsit de oameni de ambele sexe de cea mai bună condiție socială. Majoritatea erau amestecați după capul lui Gripp, în afacerea noastră. Erau oameni care nici nu cunoscuseră măcar vre-un ofițer din cei cinci.

Erau peste patruzeci la număr și eu șeful asociațiunii de spionaj!...

Toate încercările mele de a convinge pe toți acei care mă interogau, că n'a făcut nimeni spionaj, au rămas zadarnice. O serie de ofițeri superiori nemți de la statul lor major stătuseră de vorbă cu mine, nici unul însă nu voia să mă creadă.

În cele din urmă am fost arestați și aduși în arest și d-nii Mihail Simatu inginer, directorul uzinei de apă, Gheorghe Stănescu ajutorul său, Iancu Sachelarie și alții.

În sfârșit la 3 Ianuarie 1918 stil nou a început procesul nostru.

La ora patru dimineața am fost sculați din somn și pe întuneric am fost scoși unul câte unul în gangul principal al arestului. Acolo sosise o gardă de vre-o șesezeci de jandarmi îmbrăcați în mare ținută cu arme și revolvere.

Gripp era și el cu Spigler al lui în fruntea regimentului de Jandarmi. Acolo în gang ne-am întâlnit toți cei cu marele spionaj precum și femeile noastre. Gripp a început să sbiere la noi să nu vorbim și să nu ne uităm unul la altul.

Toți tremuram de frig. Afară viscoalea îndrăcit

Vre-o câți-va Jandarmi nemți de fel din *Alsacia* râdeau. Probabil erau oameni cu nițel bun simț și făceau haz de prostia lui Gripp.

În fine în convoi câte șease în rând și cu cordonul de Jandarmi, am plecat de la arest spre Curtea Marțială germană.

Am parcurs străzile Bul. Cuza, Bul. Maria, stradela Roseti prin piața Poligonă, Arhanghel și și strada Călărași până la palatul nostru de Justiție.

Nemții amenajaseră sala de ședință a tribunalului secția doua. Sala pașilor pierduți era barricadată din toate părțile și nimeni dintre funcționarii tribunalului a parchetului românesc sau prefecturei nu mai puteau intra în palat. Santinele speciale păzeau intrările și eșirile.

Întâi am fost introduși cu toții în cameră baroului unde erau așezate scaune, toate cu fața la perete. În camera aceia au venit numai vre-o 6 Jandarmi iar restul a rămas în sala mare.

Lina Papanti a început cea dintâi să râdă cu hohot. Era și caz într'adevăr de râs.

Am început apoi cu toții pe șoptite să vorbim deși Jandarmii strigau mereu la noi.

Am stat acolo până la opt ore și apoi am fost scoși unul câte unul și introduși în sala de ședință. Fiecărui dintre noi i s'a atârnat de gât câte o tăbliță pe care era scris numele, pronumele și profesia. Pe tăblița mea era scris „*Peter Ionascu sigurantz-agent!*...

Și după ce am fost așezați pe scaune toți a fost adus și morarul Frigioiu din comuna Gemenile, un nenorocit infirm de ambele picioare...

În fine și-au făcut apariția șapte ofițeri germani. Fotoliul prezidențial a fost ocupat de un colonel.

La dreapta sus un Maior făcea pe procurorul, iar în stânga stătea la o masă Gripp. În mijloc a luat loc Spigler apoi curtea s'a sculat în picioare. Membrii ei au pus căscile în cap, au scos săbiile și au jurat pe împărat și Dumnezeu!... că vor judeca fără ură fără părtinire etc. etc.

După această insipidă ceremonie procurorul a luat cuvântul și a început să îndruge verzi și uscate :

Că spionajul de către români s'a făcut pe o scară întinsă și ca drept recunoștință față de armatele germane care a liberat Muntenia de teroarea deslănțuită de autoritățile românești, unii dintre civili se dedau la acte de spionaj

fapte care se pedepsesc grav.

Și după o introducere chilometrică incoherentă și caraghioasă a început să-i aducă elogiul lui Gripp care a reușit să descopere această „uriasă“ organizație de spionaj de pe Dunăre, organizată de ziaristul Peter Ionascu unul care în tot timpul neutralității României a făcut propagandă prin ziarul său „Drepturile“ contra intereselor germane, a insultat pe împăratul nostru după cum se poate vedea din colecția ziarului său (neamțul avea colecția pe masă).

Vre-o două ore a trâncănit teutonul pe tema asta și apoi a trecut în fața unei table de școală și luând o cretă în mână a tras o linie în mijlocul ei. În partea dreaptă în capăt, a scris numele meu, iar în stânga *Gemenile!*

Sub numele meu a scris pe a lui Costică Roșculeț, iar mai jos a scris „Spionajul de la uzina de apă“.

Și dacă nu l'ar fi întrerupt președintele era lată rău cu el, pentru că se încurcase pe tablă și nu știa cum s'o aducă să spue cum stă chestia cu marele spionaj.

Noi ne uitam curioși și nedumeriți unii la alții.

În cele din urmă procurorul a început să spue că afacerea este foarte gravă și că chestiunea stătea astfel :

Ionașcu a fost însărcinat de siguranța generală românească să organizeze spionajul din Brăila pe tot timpul cât vor ocupa orașul trupele puterilor centrale. În

acest scop i s'a încredințat o sumă mare de bani care au fost păstrați de Ioan Bobeș.

Și Ionașcu după ocuparea Brăilei a profitat de ocazia că veniseră aici fugiți din lagăre, Mateescu și ceilanți, pe care i-a convins să facă spionaj în favoarea românilor și rușilor. În acest scop au fost plasați Iorga și cu Ghițescu la marginea Dunării la pompa cu apă de unde să arunce sticle pe Dunăre cu rapoarte de spionaj, pe Mateescu l'a introdus la Bejenică pentru că acolo se reparau tunurile și celelalte feluri de arme de la front. Că au lucrat apoi cu aviatorul austriac Birtz care era român din Transilvania și care mai mult ca sigur că, trimes în recunoaștere de cartierul austriac, el arunca scrisori și pachete cu acte de spionaj pe frontul român așa cum cerea Ionașcu sau Mateescu.

Că, ei au putut să spioneze foarte ușor lucrările topografice ale frontului nostru, de vreme ce se întâlneau des în casa de pe Bul. Cuza unde locuia Irimia Sfetescu, casă în care se aflau încuartați lucrătorii noștri topografi.

Mai grav încă; ei au avut îndrăzneala să se întindă până în front la punctul Gemenile, acolo unde Irimia Sfetescu își avea de formă numai niște sămănături. Că sunt dovezi după care un aeroplan a venit într'o noapte în comuna Gemenile și în care venise locotenentul Danielescu, ginerile preo-

tului Danielescu din sat, care deja stabilise legături cu asociațiunea Mateescu-Ionașcu și că aeroplanul aterizase în dosul moarei lui Frigioiu.

Extraordinar! Și după ce neamțul a mai înșirat o serie de invenții caraghioase de rămăsesem cu gura căscată, am fost strigat eu.

Am urcat cele trei trepte și după ce președintele m'a poftit pe scaun a pus pe Spigler să mă întrebe *ce am de răspuns și cum mă apăr la acuzațiunile ce mi se aduc?*

Foarte flegmatic am răspuns că, eu rîd de combinația d-lui Gripp care a făcut toate sforțările să complice o chestiune așa de simplă; am tănuit o serie de români din acest oraș pe acești militari, fugiți din lagăr, aceasta este realitatea, de acest delict politic ne-am făcut vinovați nimic mai mult, nu tăgăduim.

Desfid—am zis eu—să se facă dovada lăzilor cubani, a telefoanelor, în chestia cu Birtz și cu aeroplanul de la Gemenile. A fost bogată fantazia d-lui Gripp. Ați arestat un sfert de oraș ca să bateți câmpii și ca să ne acuzați fără nici o dovadă! Târâți umilite o serie de femei cu copii mici prin aresturi fără pic de remușcare sau omenie! Ne torturați inchizitorial fără motiv. Asta e cultura germană?!

Ar fi fost mai omenesc să ne fi luat pe toți aceștia de aici să ne fi fuzilat, de cât să ne țineți chinuiți atâta vreme și la urmă să ne judecați sumar, fără drept de apărare cinstită și să ne condamnați,—sunt sigur de asta—la moarte!

Și în vremea aceea....

Scenă fotografiată în casa Oancea, de pe strada Sft. Nicolai, Brăila.

Și președintele care ascultase calm mă întrerupse :

Bine, dar d-ta ai știut că noi pedepsim grav pe acei care ascund militari mai ales aici în zona frontului?

Desigur; n'am știut însă că printre compatrioții mei se vor găsi miserabili de așa calibru în cât să se pue în slujba inamicului, să facă pe delatorii ca să provoace o catastrofă în schimbul a cine știe ce recompense meschine, precum nu mă așteptam să se găsească un om ca comisarul Gripp care ca să-și facă reclama și ca să capete *crucea de fier*, nu se va da în lături de la ori-ce înscenare odioasă.

Toți acești acuzați din fața d-v. suntem români și nu puteam face alt-fel cușity prizonierii fugari de cât așa cum am făcut.

Dar de la ascunde un român militar și până la spionajul așa cum l'ați ticluit dv. e mare diferență și-mi închipui ca și pedepsele pentru aceste delikte politice din vremurile de război se aplică după gravitate.

Gripp care fierbea s'a sculat în picioare și a cerut președintelui să-mi pue o întrebare. Dar înainte ca colonelul să-i fi răspuns m'am intercalat eu și adresându-mă președintelui i-am spus :

Se obișnuște la dv. în Germania că la o curte marțială sau Tribunal, un polițist să continue să facă instrucție și ingerințe la un proces? M'am săturat de întrebările d-lui Gripp care nu vrea să priceapă că nu este vorba de

nici un spionaj pe Dunăre și nici că aeroplanul n'a putut să ateriseze la patru kilometri în dosul frontului german fără să fi fost auzit sau observat, așa că n'am la ce fel de întrebare să-i mai răspund chiar dacă dv. veți admite cererea d-sale.

Se făcuse ora 12^{1/2}, și președintele a suspendat ședința după ce am terminat eu de pronunțat ultimile cuvinte.

În prima zi procesul n'a mai continuat după masă.

Abia după câte-va zile am mai fost chemat eu să dau lămuriri despre legăturile mele cu inginerul Mihai Simatu, pe care-l amestecaseră sub pretextul că și el a știut, de la mine, că Iorga și Ghițescu erau militari. Or atât eu cât și ofițerii am negat ca inginerul Simatu și ajutorul său, știau acest secret.

Gripp disperase și teroriza orașul, aresta pe cine-i eșea în cale și percheziționa toate casele unde visa noaptea că ar putea găsi ceva care să-i vie în ajutorul descoperirii marelui spionaj.

Noi continuam să stăm cu toții în celulele chinuitoare cu singura diferență că mai conversam de prin celule chiar cu voia soldaților sfântuiți, care ne păzea de Gripp, sau de directorul arestului, alt șnapan.

În fie-care zi erau scoși din arest unii dintre noi și duși în fața curții marțiale unde aveau loc confruntări și interogatorii neroade.

Eu eram convins că nu vom fi condamnați de cât cel mult la internare, ofițerii trimiși înapoi în lagăr de unde au fugit, iar femeile și cei absolut nevinovați liberați. Așa ar fi fost drept și mai ales uman.

Și zăpăceala asta a durat toată luna Ianuarie.

* * *

Mama și surorile făceau extreme eforturi să ne poată trimite ceva de mâncare. Nu mai aveau nici o resură și veșnic stăteau pe la colțuri să ne vadă și pe mine și pe Marioara escortați. Mie îmi crescuse barba mare pentru că nu ni se îngăduia luxul rasului.

Imi scria că nu mai au lemne cu ce să încălzească copiii, că au vândut tot ce puteau vinde pe nimic și că mulți dintre prietenii mei care ar fi putut să mă ajute se fereau de ele de frică să nu-i suspecteze Gripp...

Fetița se îmbolnăvise și se chinuia sărmana ființă fără mamă-sa. Dacă ar fi lăsat-o să-i dea să sugă copilul s'ar fi îndreptat poate, așa susțineau și doctorii.

* * *

La patru Februarie am fost duși iarăși în convoi toți la curtea marțială. Tot așa ne-a sculat de dimineață și tot cu un regiment de jandarmi după noi etc. etc. întocmai ca în prima zi a procesului.

În ședința aceea urma, — așa [era regula la nemți—să ceară procurorul aplicarea pedepșelor, după care fiecare dintre inculpați era liber să mai spue ce mai avea pe suflet.

Pentru mine, Roșculeț, Lina Papanti, Petre Mateescu, Ioan Grigorescu, Al. Iorga și Ghițescu, procurorul de operetă a cerut pedepșirea cu moartea.

Pentru Băjenică Al., Mazuchi Ludovig, Irimia Sfetescu și locotenent Alexandrescu a cerut câte zece ani închisoare.

Pentru Marioara, Ecaterina Mazuchi, Stela Popovici, Mary Sfetescu și Paraschiva Popovici câte cinci ani închisoare.

Pentru ceilanți a cerut internarea în Germania, iar pentru o parte libertatea.

Și iarăși mi-am închipuit că este doar o formă, întru cât judecătorii aveau să-și spue cuvântul.

Ne-am întors la arest *însă cu escorta dublată* și când am ajuns în sala celulelor am băgat de seamă că nu ne-am întors de cât cei pentru care se ceruse condamnarea la moarte. Dintre femei numai Lina Papanti mai era în celulă și acest fapt mi s'a părut foarte curios, deși căutam să conving pe tovarășii mei și mai ales pe Lina Papanti că nu poate să admită acei judecători astfel de sentințe draconice cum se ceruse.

Si cu toate astea era curioasă selecționarea și dublarea escortelor.

Nemții se găseau într'o situație dificilă.

Se făcuse mare tapaj în jurul arestărilor noastre. Familile celor chinuți alarmase până și pe guvernatorul teritorului ocupat iar în Moldova se auzise de această afacere și cei ce o povesteau îi dădeau mai mari proporții. Se spunea că pe mine deja mă executase.

Judecătorii militari care formaseră curtea marțială și care ne judecase pe noi ezitau să se pronunțe pentru că pe de o parte nu aveau nici o dovadă despre vinovăția noastră, iar pe de altă parte, dacă s'ar fi pronunțat în senzul că nu ne făcusem vinovați de spionaj, ar fi dat un vot de blan lui Gripp cel mai iscusit?! polițist al lor.

Toată lumea din oraș era convinsă că vom fi achitați.

Toți brăilenii se interesau de mersul afacerii care se cunoștea până în cele mai mici a-

măuunte. Jandarmii care ne păzeau și care asistaseră la desbateri au istorisit prin oraș chiar și felul cum îi executasem eu pe nemți în ședința curții marțiale de la trei Ianuarie.

Partea interesantă era că ofițerii care făceau pe judecătorii veneau zilnic în arest și ne puneau fel de fel de întrebări pentru că adevărul era că nici unul dintre ei nu pricepuseră înșcenarea și nu știau cum să se pronunțe.

În sfârșit la 12 Februarie ne-am pomenit chemați de dimineață în cancelaria arestului. Veniseră acolo patru dintre judecătorii noștri, procurorul, un grefier și Gripp.

Toți erau în mare ținută și foarte marțiali stăteau în picioare în spatele unui birou. După ce am fost introduși toți, grefierul a început să citească considerentele care justificau sentințele?! Eram vinovați de spionaj și am fost condamnați după cum urmează :

Condamnați la moarte:

Petre Ionașcu, Costică Roșculeț, Elena Papanti, Ioan Grigorescu, Petre Mateescu, Alexandru Iorga și Petre Ghițescu.

La câte cinci ani închisoare :

Ieremia Sfetescu, Ludovic Mazuchi, Dumitru Alexandrescu și Alexandru Băjenică.

Marioara Ionașcu *la un an închisoare*, Stela Popovici *la trei ani închisoare*, Mary Sfetescu *la trei ani*, Ecaterina Mazuchi *la un an și opt luni*, și pe Paraschiva Popovici *la un an*.

Condamnați la deportare în Germania :

Mihai Simatu, Gheorghe Stănescu, Nicolae

Andronic. Iancu Sachelarie, preotul Danielescu și Vasile Mateescu.

Au fost achitați:

Ioan Bobeș, Zamfir Paraschivescu și soția acestuia d-na M. Paraschivescu, morarul in-firm Frigioiu și toți ceilanți care stătuseră până atunci închiși.

La urmă ni s'a spus că avem drept să fa-cem cerere de grațiere.

Gripp se apropiase de mine și cu un aer satisfăcut râdea, și atunci eu i-am strigat scos din fire:

Nuți vei ajunge scopul canalie! Sentințele nu se vor executa! Ele sau dat numai de ochii lumii!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

(Vezi explicația la pagina 130)

1) Sus la mijloc d-na Janetta Danielescu, la dreapta cu pălărie d-na Mary Stetescu, la stânga fără pălărie d-na Ecaterina Mazuchi. Jos la dreapta fără pălărie d-na Elena Papanti, la stânga cu pălărie d-na Marițoara Ionescu.

După vre-o două zile au și fost expediați în Germania la Havelberg toți cei condamnați la deportare, în frunte cu d-l M. Simatu.

Cei care au scăpat necondamnați, au fost puși în libertate.

Pentru noi cei condamnați la moarte și pentru ceilanți condamnați la ani de închisoare se făcuseră cerere de grațiere. Trebuie să notez că nici unul din noi n'am semnat vre-o cerere de grațiere.

* * *

Toate acestea se petreceau în vremea când se trata pacea noastră separată. Nemții ne spuneau însă că un eventual armistițiu nu va împiedeca executarea sentințelor, ci doar numai un tratat în regulă de pace separată ar putea suspenda ori-ce condamnațiuni politice.

Gripp a continuat să stea în Brăila și regu-

lat venea la arest unde dădea ordine să fim tratați cu severitate de soldații gardieni.

Extenuat din calea atară m'am îmbolnăvit. Zadarnic am cerut să fiu îngrijit într'un spital pentru că doctorul garnizoanei un anume *Haneman* a opiniat că eu sunt sănătos și că cel mult să mi se dea o chinină.

Si am zăcut mult timp în celulă. Mama însă îmi trimetea clandestin cu soldații care ne păzeau doctorii și întăritoare *suficiente*.

* * *

Intr'o bună zi iar am fost scoși pe rând din celule și confrunțați cu locotenentul aviator Birtz care fusese adus și el acolo în arest. Era invalid sărmanul și drept recompensă încercau să-l acuze de înalta trădare și să-l amestice în procesul nostru.

Se înțelege cu toți am declarat că ne-am cunoscut dar că el n'a știut că Mateescu și ceilanți erau militari români și că n'a avut nici o legătură cu nimeni secretă

* * *

Tocmai la 26 Martie ni sa comunicat că Kaizerul ne'grațiasse dar ne comutase pedeapsa de la moarte la câte zece ani închisoare.

Chiar în ziua aceea am fost scoși din celule și mutați la un loc într'o cameră mare. Pe Lina Papanti au mutat-o la un loc cu celelalte doamne în etajul de sus al arestului.

Tot atunci au pus în libertate, pe cale de

grațiere, pe Marioara și pe Paraschiva Popovici.

Pe Marioara a grațiat-o pentru că trebuia să-și îngrijească fetița care era bolnavă grav, iar pe Paraschiva Popovici pentru că era bătrână.

Așa cum ne pusese la un loc era incomparabil mai bine de cât în celule.

Cu speranța că vom scăpa curând ne nutream mereu..

Toată ziua vorbeam de marele spionaj! și râdeam cu toții.

Și de câte ori discutam afacerea aceasta, fatal venea vorba și despre Marcel Stănescu și infamia lui.

Eu eram nedumerit însă asupra unui punct important și anume:

Marcel Stănescu îl denunțase pe Grigorescu care încăput pe mâna nemților a fost judecat și condamnat după două săptămâni la un an închisoare.

Și pe când Grigorescu se pregătea să plece în Germania au fost prinși și ceilalți.

Cum au fost descoperiți?

Și misterul nu l'am putut deslega până când Grigorescu într'o seară ne-a istorisit un fapt ciudat :

În timpul când el era închis în arest a locuit în aceeași cameră și cu alți români suspecți de poliția lui Gripp și care urma să fie deportați în Germania. Printre aceștia era și un anume Vasilache Sotiriu cu care Grigorescu legase prietenie. Și cum pe Sotiriu îl

vizita în arest nevastă-sa, Grigorescu a profitat de ocazie și a trimis d-șoarei Stela Popovici prin soția lui Sotiriu, o serie de scrisori în care îi cerea să roage ea pe Roșculeț —prietenul său—să-i trimeată bani și rufărie pentru captivitate.

Sistemul original de corespondență a mers câte-va zile, atâta vreme cât Sotiriu și soarta sa, au fost oameni de bună credință. Din moment însă ce Sotiriu a pus la cale o crimă ca să încerce ași rescumpăra libertatea de la Gripp, corespondența nu mai ajungea la destinație precum și răspunsurile respective, de cât cenzurate de... Gripp.

Și Grigorescu spunea că el n'a scris nimic care să fi dat de bănuît ceva în acele bilețele. Și a mai adăogat că lui Sotiriu i s'a dat drumul atunci, în loc să fi fost trimis în Germania așa cum fusese anunțat și că în schimb s'a pomenit cu arestarea tuturor camarazilor lui. O parte din scrisorile lui au fost găsite de Gripp păstrate ca suvenir... de Stela Popovici.

Istorisirea cu rezerve a lui Grigorescu m'a lamurit suficient.

* * *

Situația se ameliorase cu mult și eram convinși că vom fi puși în libertate pentru că la București se iscăliseră preliminarile păcei și socoteam că deportarea așa de târziu nu-și mai avea rostul.

* * *

Acolo în camera noastră au mai fost aduși d-nii inginer Traian Triandafil din Brăila, condamnat la o lună închisoare pentru că îndrăsnise să insulte pe un falit anume Leo R. Braer pe care-l făcuse „*Jidan*” și cum Braer era prieten cu Gripp lucrul s'a făcut ușor, apoi un tânăr sublocotenent de artilerie Eftime Teodoru care reântors din Moldova nu salutase un ofițer turc fapt pentru care fusese condamnat la 20 zile închisoare.

* * *

Devenisem plăpând și din cauza atâtor suferințe morale și fizice m'am pomenit grav bolnav de cord.

Emoțiunile mari îmi sdruncinase aorta și tânjeam ziua și noaptea. Familia mea a adus la cunoștința tribunalului german că sunt grav bolnav și a cerut să fiu trimis la un spital. Si după ce o serie de doctori nemți sau convins că hipertrofia cardiacă era pronunțată, au ordonat să fiu trimis la spitalul de prizonieri care era instalat în cazarma regimentului 38 de infanterie de la periferia orașului.

Imediat am fost ridicat și transportat la lazaret.

Acolo am fost instalat bine. Era curat și surorile noastre de caritate de la Crucea Roșie îngrijeau de răniții și de bolnavii prizonieri.

Doctorul spitalului se numea Bertkau și îngrijea sincer pe toți bolnavii. Erau acolo din partea crucei roșie române d-nele: Olga Demetreade, Elena dr. Panteli, Lița col. Baranga,

Dafina Oțeleanu (astăzi decedată), Eliza Coradino, Elena Orășanu și d-rele: Nuțica Vasiescu Renè Georgescu (astăzi măritată maior Vasilescu) Evelina Tomaide, Ana Mocanu, Ana Stoianof și Sassu.

Am stat în spital mai bine de o lună în care timp a putut să vină să mă vadă mama, Marioara, surorile și câți-va prieteni. Mă făcusem mai bine datorită bunelor îngrijiri ce mi s'au dat.

* * *

La Iași în vremea aceea se auzise de odioasă înscenare și câți-va prieteni din presă s'au adresat d-lui Marghiloman care fusese numit prim-ministru, cerându-i să se intereseze de soarta mea. Și simultan d-l *Jelea Codreanu* deputat pe atunci, a interpelat în cameră tot pe d-l Marghiloman pentru mine. De asemenea frații și surorile mele asaltase pe toți miniștrii, cerându-le să interviev să mi se dea drumul mai repede.

Atunci d-l Marghiloman a telegrafiat prefectului român din Brăila, căruia i-a cerut lămuriri despre mine, iar după o zi d-sa a primit telegrama-răspuns pe care o dau în fac-simile în acest volum.

* * *

Gripp era tot în Brăila unde ș'atunci continua să terorizeze orașul. El văzuse întorsătura care o luase lucrurile, și ca să nu se facă scandal în jurul criminalei lui înscenări s'a pus pe lucru.

Și într'o dimineață am aflat cu o vădită surprindere că vom fi trimiși cu toții în Germania; chiar și cucoanele condamnate urmă să fie deportate.

Nimeni nu credea că mai este posibilă o asemenea infamie și cu toate astea s'a petrecut.

Doctorul Bertkau însă cărora surorile de caritate îi istorisise toată înscenarea, a făcut un gest de energie și răspunzând unei adrese a tribunalului german care mă cerea să mă expedieze, arata că sunt absolut grav bolnav și că nu poate evacua un bolnav în asemenea condițiuni.

Rezultatul a fost că, au fost trimiși în Germania întâi ofițerii iar în urmă cei patru civili adică C. Roșculeț, Al. Băjenică, Irimia Sfetescu și Ludovic Mazuchi. După câte-va zile au fost trimise și d-nele Lina Papanti și Mary Sfetescu. În arest mai rămăsese Ecaterina Mazuchi și Stela Popovici.

Cu tot scandalul ce s'a făcut în oraș contra trimeterei în Germania a celor condamnați nu s'a ajuns la nici un rezultat și nemții susțineau că toți cei deportați vor fi trimiși într'un lagăr de unde urma să fie predați cu forme în schimbul prizonierilor lor din Moldova, chestiune care trebuia să dureze cel mult 15 zile.

* * *

Spre fârșitul lunei lui Maiu doctorul Bertkau a primit ordin să disființeze spitalul din cazarma reg. 38 iar bolnavii care mai erau în

lazaret să fie vărsati într'un spital improvizat pe strada Călărași vis-à-vis de spitalul comunei, în clădirea școalei de băeți.

Ordinul s'a executat în trei zile și bolnavii din Lazaret au fost transportați dincolo pe strada Călărași. Acolo n'au mai venit surorile noastre de caritate și nici doctorul Bertkau.

Un doctor de la spitalul soldaților germani, venea odată pe zi de ne examina sumar fără nici un interes.

Boala mea reclama îngrijire și cum n'o aveam suficientă am căzut greu bolnav, aveam peste 40 de grade temperatura, dureri mari de cap și o tensiune grozavă a inimii îmi puneau viața în pericol.

Marioara care venea pe la mine, alarmată s'a dus la colonelul Ghilhausen, comandantul orașului și a cerut să fiu liberat sau cel puțin îngrijit acolo unde eram încă deținut.

La ora patru după masă în aceeași zi a venit de la comandatură un doctor special care m'a examinat și care i-a liberat Marioarei un certificat în care arată că starea mea este deplorabilă.

La ora șase seara, în aceeași zi, pe când îmi așeza un infirmier o pungă cu gheață pe inimă a sosit un jandarm cu ordin urgent să mă ia de acolo. Mi s'au dat hainele de la magazia spitalului și am pornit-o pe jos, abia ținându-mi suflul, spre arestul orașului. Eram sigur că se ordonase liberarea mea. Imi închipuiam că stăruise pe cale oficială d-l Marghi-

loman, sau că comandantul oraşului înduioşat de plânsetele Marioarei, mă pusese în libertate.

* * *

Platonierul care făcea pe directorul arestului nu fusese înştiinţat că voi fi readus eu din nou acolo şi imediat după sosirea mea a vorbit la telefon cu poliţia germană. Nu ştiu ce i s'a răspuns, ştiu numai că am fost băgat în arest aşa bolnav greu cum eram.

În camera comună erau peste trei-zeci de arestaţi şi făceau un sgomot insuportabil. Mai toţi erau închişi pentru că încercaseră să treacă în Moldova fără *ausweis*.

Era acolo şi avocatul C. C. Sculi închis ca fiind element periculos pentru siguranţa armatelor de ocupaţiune. ?!

D-l Sculi fusese mobilizat pe front în Moldova de unde reîntorcându-se, sub diferite pretexte i s'a luat libertatea.

Adevărul era că, numitul fiind o fire expansivă şi nedeprins cu teroarea nemţească s'a dedat la mici manifestaţii care nu plăceau nemţilor.

În seara aceea—târziu de tot—am primit aşternut, pentru că Marioara auzise tocmai după ce se înoptase despre evacuarea mea din spital.

A fost o noapte penibilă şi aceea pentru că eram slăbit de boală.

A doua zi dimineaţa am fost chemat în biroul arestului şi mi s'a spus că voi fi trimis în dimineaţa zilei următoare în Germania.

În cursul zilei a aflat şi Marioara despre

noul meu voiaj. Surprinși a'i mei au alergat toată ziua să mă pregătească. Comandantul militar al orașului, căruia unii dintre bunii mei prieteni, printre care și d-l inginer Hilariu Giurescu, i-au cerut relațiuni asupra deportărei mele în condițiunile acelea nenorocite, a dat asigurări că mă voi întoarce în câte-va zile acasă întru cât trebuia să fiu vărsat într'un lagăr de unde să fiu predat apoi oficial guvernului român și că în acest scop primise ordin telegrafic pentru expedierea mea urgentă.

Tot în ziua aceea s'a primit ordin la arest să fie trimise în Germania și Ecaterina Mazuki și Stela Popovici. Ele urmau să plece două zile mai târziu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* *

Inchis în arest, dar mai menajat era și d-l Luciliu Opreanu. D-sa sosise abia de curând în Brăila și Gripp îl băgase la pușcărie pentru diferite pretexte politice.

Printr'un geam spart—atât cât permitea fiiarele—am stat puțin de vorbă atunci cu d-l Opreanu căruia i-am istorisit romanul. Dânsul se arăta surprins de deportarea mea și susținea că expedierea pentru lagăr era o minciună. D-l Opreanu mă îndemna să evaderez pe drum și să nu mă duc în Germania.

* *

În zorii zilei, la 10/23 Iunie 1919, plecam îmbarcat într'un vagon de clasa treia *escortat de doi soldați și un jandarm* pentru a doua oară din orașul meu fără să cunosc destinația.

În gară a rămas mama, Marioara și surorile plângând și suspinând.

* * *

Temperatura îmi mai scăzuse, iar pentru bătaia de inimă luasem calmante.

Incercam să mă resemnez; totuși până când am ajuns la *Temišioara* în gară, m'a muncit gândul să sar din tren pe geam, sau pe ușă, într'un moment când nu voi fi observat. Cum însă cei trei nemți înarmați nu-și luau ochii de la mine—și noaptea dormea cu rândul—n'am putut să fac nici o mișcare.

Din moment ce am trecut de gara *Seghedinului* am părăsit ideia evadării, pentru că la unguri nu mă puteam ascunde chiar dacă reușeam să fug de sub escortă.

Trei zile și trei nopți am mers cu trenul. Trecusem și pe la Buda-Pesta și ajunsesem la granița care despărțea Germania de Austria, în gara *Aderberg*.

Jandarmul care conducea escorta mea avea un plic de care nu-mi spusese nimic tot drumul. Din moment ce am trecut de punctul *Aderberg* la *Oderberg* gara de la frontiera germană, neamțul a scos plicul și mi l'a arătat. El era adresat directorului penitenciarului celular din orașul Gross-Strelitz-Silezia și era închis și sigilat.

La *Opeln* ne-am dat jos ca să schimbăm direcția spre *Gross-Sthrelitz*. Pe o ploaie torențială și pe o vreme tristă, ca și sufletul meu am plecat din *Opeln* la ora 2 p. m.

BCU Cluj **Labirintul Morții** BCU Cluj

Trenul mă apropia tot mai mult de el. De pe fereastra vagonului însoțitorii mei mi-l arătașeră. Părea un castel în stil medieval construit la marginea unui oraș pierdut între copaci iar turla castelului îmi dădea mai de grabă impresia că priveam o mănăstire.

Dar repede, —pe măsură ce trenul se apropia de Gross-Sthrelitz— am început să disting forma unui penitenciar celular modern în stil german, înconjurat de două ziduri colosale unul mai inexpugnabil de cât celalalt, construite parcă să facă față unui atac de artilerie grea. Și în mijlocul celor două cercuri se ridica în formă de cruce o clădire cu patru etaje, iar în partea despre răsărit, se ridică un turn de biserică.

Cetatea era roșie, de culoarea cărămizilor arse, dealtfel culoarea caracteristică tuturor caselor din țara lui Atila.

M'am retras de la geam, să mă pregătesc de eșit din vagon. La șeasă fix trenul s'a oprit în gară. Escortele în stație au scos baionetele și le-a fixat la armă. Parcă aduceau un ocnaș recidivist față de care erau nevoiți să fie prudenți.

Și se dădeau nemții și nemțoaicele la o parte parcă aveam pe dracu în mine. Și unde s'au luat o droaie de copii după mine care mă hui-duiau,—așa era obiceiul acolo; de câte ori se aducea un nou client pentru penitenciar să i se facă manifestație ostilă de către locuitori.

Și așa am mers pe o stradă laterală acoperită de castani, până am ajuns în dreptul unei poteci la capătul căreia se zărea o poartă de fier.

Manifestanții s'au oprit la intrarea potecei, iar eu m'am despărțit de ei rânzând sarcastic.

Ajunși în fața porței am văzut-o deschizându-se ca prin farmec. Se vede portarul ne observase de departe.

Și după ce am intrat în gang, portarul a apăsă pe butonul unei sonerii.

Peste câte-va minute a sosit un gardian căruia soldații și jandarmul m'a predat împreună cu plicul sigilat. Intovărașit de gardian, am trecut și printr'o altă poartă cu gratii groase de fier, apoi am traversat o curte pavată cu piatră și în fața mea se ridica fațada închisorei care

purta de-asupra turla bisericeii.

Și iar am trecut printr'o serie întreagă de uși ferecate și am ajuns într'un coridor întunecos dar foarte curat. Era sala birourilor penitenciarului. Pe ușile de pe ambele părți ale sălei erau diferite inscripțiuni în nemțește :

Cabinetul directorului, cabinetul inspectorului de lucru, Camera de lucru a secretarului, Casieria, Camera preoților, etc.

Gardianul m'a introdus întâi la secretar, unde un neamț civil m'a supus unui lung interogator iar la urmă 'mi-a ținut și o morală...

Apoi am fost dus în fața directorului care m'a încurajat spunându-mi că: *Aici e foarte greu de trait, să nu-ți pierzi însă curajul pentru că odată cu pacea generală vei scăpa cu siguranță! E aci și Mateescu și Grigorescu și toți ceilalți și sunt sănătoși până astăzi!...*

Și din cabinetul directorului am fost luat de un alt gardian, magazinerul, cu el am scoborât niște scări întortochiate, vre-o 20 la număr, până am ajuns într'un coridor mai întunecos ca cel de mai sus; aveă pereții negri. La capătul lui gardianul a deschis o ușa, am intrat într'o încăpere în care era o bae și o masă.

M'au percheziționat, m'au desbrăcat până la piele până și cruciușița de la gât și verigheta mi-au luat'o și pe urmă am făcut bae. În schimb am primit drept îmbrăcăminte : o cămasă de in sdrențuită cu mai bine de o sută de petice pe ea, aspră și neagră, o pereche de pantaloni de zi cum poartă la noi un cerșetor, niște ciorapi

care mi-au făcut în două zile niște răni considerabile la picioare și un halat cum au zugravii cu deosebire că un zugrăv se poartă uneori și mai curat. Halatul meu avea jeg și mirosea a fel de fel de mizerii. Dar înainte de a mă îmbrăca astfel am fost tuns până la piele în cap și mi s'au ras mustățile...

La urmă am primit o tăbliță cu No. 361 pe care magazinerul mi-a agățat o în dreptul inimei pe halat.

Și în starea aceea m'au dus în cabinetul inspectorului de lucru.

Acolo a fost chemat un neamț anume Mihail Iacob care știa bine românește și care servea de interpret în penitenciar pentru români. Acesta fusese în România înainte de război și trăise mai mulți ani în Focșani.

Și a început interpretul să-mi spue că acolo trebuie să muncesc și că în zece ani cât sunt condamnat trebuie să învăț și să-mi aleg o meserie... Că trebuie să fiu supus pentru că alt-fel voi fi pedepsit aspru.

Ș'apoi a început inspectorul să-mi citească regulamentul sever al închisorei și la urma a încheiat zicând că, închisoarea în care am fost trimis este din cea mai grea categorie de închisori din câte sunt în germania și ca să-mi dau bine seama unde mă aflu să nu comit abateri de la regulamentele ei.

După jumătate oră am eșit în sala principală de unde luat imediat în primire de un gardian am mers până la capătul coridorului,

și am trecut o ușă de fier cu niște geamuri de sticlă groasă colorată.

Am ajuns într'un balcon, acolo era masa de comandă și de acolo se respirau galerii lungi întunecoase cu balcoanele lor și aproape invisibil se zărea ușele celulelor. Ici colo câte o lampă cu petrol dădea o slabă lumină. Erau 560 de celule și 20 de carceri ; fiecare etaj avea legătură în diferite părți cu celălalt de sub el. Mai toate celulele erau ocupate. În subsol erau ateliere de tâmplărie fierărie, cizmărie, croitorie, cartonage' etc.

Ajuns în celula No. 361, în etajul întâi am încercat să beau puțină apă, era însă sălcie și rea.

Mi-am măsurat noua mea locuință ș'apoi am început să mă gândesc la odihnă. De patru zile nu mâncasem nimic și sufletul mi l'am ținut cu o sticlă de cafea rece foarte bună preparată de biata mamă.

În perete era fixat un pat de fier care se lăsa noaptea, iar în zori de zi erai obligat să-l strângi la loc. Era foarte greu și nu de puține ori îl scăpam peste picioare. Mai era în celulă o masă, un scaun, un closet mobil, o cană de apă un castron, un pahar, o mătură și un fâraș, o lampă agățată în perete și o solniță.

În lățime celulele aveau un metru și 80 cm. în lungime doi metri și 60 cm., iar în înălțime vre-o 2 metri și $\frac{1}{2}$. Geamul dădea în curtea penitenciarului unde era o întinsă sămănătură de cartofi, ceapă și ridichi.

Și pe când mă pregăteam să mă culc a venit gardianul de noapte și mi-a ordonat să mă desbrac iar zdrențele acelea să le pun afară în fața ușei celulei mele, așa era regula, arestanții după ce se suna închiderea seara, se desbrăcau de rămâneau numai în cămașe și dădeau îmbrăcămintea în sală. Și sistemul era practicat și iarna și vara.

Măsura era luată ca să se menajeze inventarul penitenciarului întru cât, unii dintre arestanți de frig iarna s'ar fi culcat îmbrăcați, asta pentru că în celule era un frig îngrozitor. Acolo în Silezia superioară, aproape de granița Poloniei iarna e mare ger și zăpada cade din abundență, în fie-care an. Toamna nu e așa de lungă ca la noi și repede să răcește iar ploile încep de prin Septembrie.

Intr'un târziu m'am lungit în pat și am adormit repede.

La cinci dimineața clopotul de la comandă suna violent deșteptarea, după ce gardienii pe rând deschideau celulele și arestanții își luau îmbrăcămintea.

Curățam fie-care apoi celula și la 6^{1/2} primeam o jumătate castron de apă colorată și 30 (trei-zeci) grame pâine mizerabilă fabricată din coji de cartofi și foarte puțină făină neagră.

În dimineața primei zile, am fost scos la doctor. Imediat ce sosea un nou condamnat era trimes doctorului care îi hotăra la ce fel de muncă trebuie pus.

Și la mine sa uftat sumar doar 1/2 de minut

și văzându-mă palid și slăbit de boala m'a trecut în registru de lucru, pentru secția cartonajelor, în colo a spus că sunt sănătos.

Când am trecut prin fața unei lămpi de perete cu oglindă, aproape involuntar mi-am aruncat ochii ca să nu mă mai recunosc nici eu singur, așa eram de hidos la înfățișare. Și când m'am scoborât pe scară mi-a atras atenția un zornoit de lanțuri. Le purta un condamnat, slab prăpădit, ca un schelete, abia își târa după el fiarele, care atârnav de la gât, îi legau mâinile și ajungeau până la glesnele picioarelor și nenorocitul ce le purta eșea din carceră să se prezinte doctorului, căruia să-i ceară doctorii ca să-și usuce rănille provocate de cătușele lanțurilor de la picioare.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*
* *

Din cei peste 500 condamnați care populau închisoarea, majoritatea erau condamnați politici străini. Erau belgieni, ruși, poloneji, italieni și români.

Unii dintre ei erau închiși acolo încă din primul an al războiului, dar numai erau oameni. Cei mai mulți erau tuberculoși, epileptici și idioți.

Majoritatea erau oameni de cea mai bună condiție socială și aveau condamnațiuni de la trei până la 20 ani.

Deținuții politici erau mult mai rău tratați decât ceilalți închiși. În special față de români gardienii se purtau ca fiarele sălbatece.

Cele mai grele munci le executa românii și tot dintre ei erau aleși cei mai robuști și trimiși în convoi să sfărâme piatră cu ciocanele la fabricile particulare de ciment din Cross-Strelitz.

Majoritatea condamnaților lucrau în celulele lor și numai celor cari erau în ultimul an al expirării pedepsei li se permitea să lucreze în comun, în atelierele de sub solul penitenciarului.

*
**

La prânz, am primit un castron plin cu niște ierburi fierte. Un fel de mâncare cu care se hrănește la noi puii de rațe.

Am gustat-o, după ce am măsurat-o și mirosit-o un ceas. Nici un gust nu avea.

La 3^{1/2} p. m. am mai căpătat o jumătate de castron de apă colorată caldă care se numea cafea și altă felie de pâine tot așa de mare ca aceia de dimineață.

Am stat în celula No. 361 două zile și pe urmă am fost mutat în etajul al treilea aripa stânga în celula No. 87. Vecinul meu de alături era un bavarez osândit la 35 ani pentru că își asasinase părinții, ca să-i moștenească, iar la No. 88 locuia un prusac condamnat pe viață pentru că și omorâse nevasta și patru copii. Și unul și altul erau acolo de mai bine de 10 ani.

În această închisoare erau trimiși numai cei mai periculoși criminali ai Germaniei, toți recidiviști, pentru că acolo sfârșeau.

De 35 de ani era construită închisoarea și

din ea se liberase foarte puțini. În timp normal și greu putea să reziste regimului închizitorial condamnații, dar încă după izbucnirea războiului de când hrana era insuficientă și chinuitoare, moartea îi secera din belșug.

Cei mai mulți mureau în celulele-arest din subterană, bătuti, strânși în fiare, înfomețați, înghețați, etc. Destul că noi de prin celule auzeam perfect țipetele disperate ale victimilor.

Pe unii sărmanii i-am auzit țipând desnădăjduiți până nu mai puteau, răgușea, apoi se mai auzea câte un gemăt și... a doua zi clopotul bisericii anunța credincioșilor că cerul mai strânsese de pe pământ încă un muritor.

În fie-care zi tâmplăria lucra la sicrie. Într'o zi venisem la doctor și am văzut gata șease coșciuge.

Era imposibil aproape să trăiască cine-va astfel hrănit. Regimul celular sever exagerat și teroarea sub care se trăia acolo, cu niște călai—gardieni, m'a făcut să cred de la început, din primele zile, că dacă nu voi scăpa liber mai curând, voi sfârși și eu acolo.

În fie care duminică condamnații mergeau în biserică. Întâi de dimineață erau duși nemții-catolici, iar după jumătate oră veneau protestanții. Serviciul religios îl oficia câte un preot. Noi românii eram scoși după masă la ora 3 și participau și rușii și sârbii.

Din celule erau scoși câte unul și când ajungea la ușa bisericii se dădea drumul celui următor din celulă, ca să nu iasă toți odată pe balcoanele etajelor.

În biserica fie care intra într'o despărțitură de scânduri de unde scotea numai capul.

Interiorul bisericeii avea forma de amfiteatru.

Deținuții aproape mai nu se vedeau între ei.

Gardienii făceau poliție acolo. Nimeni nu avea voie să întoarcă măcar capul către vecinul său, iar cel ce era prins vorbind, mânca o bătae, în biserică, de rămânea leșinat.

Pentru ortodoxi nu era preot și de aceia se improvizase unul de către direcțiunea arestului; Sub. loc. Al. Iorga care avea cu el o biblie citea pasagii din ea, numai 20 de minute.

Cu toata severitatea, în prima Duminică am putut să zăresc în biserică pe compatrioții mei cu marele spionaj, deși erau desfigurați, rași complet și în costumele acelea. Și ei m'au văzut pe mine. Tot atunci am numărat vre-o 115 români atâția mai erau în viață în penitenciar din peste 300 câți am aflat ulterior că au fost trimiși din România de către curțile marțiale și tribunalele germane.

Înapoi din biserică spre celule tot așa ne întorceam câte unul.

Apoi în fiecare zi, de dimineață, pe orice vreme ar fi fost eșeam la plimbare... în curtea arestului unde era un careu în jurul căruia ne învârtam toți unul în spatele altuia distanțați câte cinci pași și scoteau din celule numai câte 30 de odată.

Paza o făceau doi gardieni înarmați până în dinți care se postau unul în mijlocul careului și altul în afara lui. Cel din mijloc ținea ordi-

nea, adică țipa la noi dacă i se părea că vorbim în timpul mersului. Era teribil.

Curat dans macabru; erau scoși la plimbare niște oameni care erau în așa stare de slăbiți în cât nu se mai putea ține pe picioare. Unii dintre ei cădeau pe potecuța aceea și pentru asta se repezea gardianul și-l lovea puternic cu patul puștei de-l ridicau apoi doi camarazi de-ai noștri să-l ducă în celulă. Și multe din acele victime nu mai apăreau apoi nici odată la plimbare...

Acolo în curtea unde eram scoși la plimbare, era sămănătură de cartofi. De foame câte un nenorocit care nu putea rezista, când se credea neobservat de gardian se apleca în mers și rupea frunze de cartofi de le înghițea.

Ei bine, de cele mai multe ori gardienii observau, pentru că pândeau și pentru asta îi scoțea din rând și în fața noastră îi bătea îngrozitor; le trăgea cu patul puștei în cap și mai ales peste mijloc și genunchi.

*
**

Un țăran din satul Călimănești jud. Vâlcea era condamnat la 15 ani pentru că nu predase un chipiu ofițeresc românesc și o sabie. Altul din jud. Vlașca era condamnat 12 ani pentru că nu declarase două banițe de grâu, el însă „a fost sucit și despre ceva spionaj când l'a judecat“...

Un tânăr anume *Roman*, tipograf din București, a fost prins la Focșani când erau nemții

acolo și condamnat 5 ani închisoare pentru spionaj. Numitul după evacuarea Bucureștilor a plecat la Focșani și acolo a rămas. Nemții l'au acuzat că el a fost în Moldova și că se strecurase prin frontul lor la Focșani să facă spionaj.

Era și el acolo cu noi la *Straf-anstalt*, așa se numea penitenciarul.

În fine absolut toți condamnații politici erau nevinovați ca și noi.

Seara după închidere când șgomotul produs de ciocanele din atelierele de fierărie, mașinele de cusut etc. înceta, atunci înceta și confuzia ce se producea în tot cursul zilei, în labirintul acela de celule sinistre, adică auzeam deslușit vaetele, țipetele și gemetele celor bolnavi, chinuți și torturați prin celule și carceri.

Infernul avea concurență serioasă!...

În celula No. 91, supravețuia Constantin Crăciunescu, Brăilean, funcționar la pescăriile statului. Omul acesta avea și el 15 ani în spinare bine înțeles tot pentru spionaj, condamnat de aceeași curte marțială care ne judecase și pe noi, cu deosebire că pe dânsul de două ori l'au condamnat la moarte și de două ori l'au grațiat...

Fusese acuzat că aruncase sticle goale pe Dunăre cu rapoarte de spionaj din Brăila pentru Galați.

Și a scăpat neexecutat pentru că nu-l văzuse nimeni când a aruncat sticlele...

Era slab sărmanul și de câte ori prindea

prilejul îmi spuuea în șoaptă că era disperat.

El era de mai bine de un an acolo și n'ar mai fi rezistat mult dacă nu l'ași fi încurajat eu frățește.

* * *

Cu mâncarea de frunze amestecate cu pământ și nisip, m'am deprins și de unde la început o gustam de curiozitate, acum o înghițeam la iuțea după ce o așteptam cu nerăbdare s'o capăt. Și după ce o mâncam, peste cel mult un ceas, îmi era foame mai tare.

În trei luni ajunsesem scândură și nu mai puteam sta în picioare de anemie. Nici patul nu-l mai puteam deschide ca mai înainte, pentru că puținele puteri cu care venisem acolo din țară, mă părăsiră aproape complet.

Ședeam pe un scaun de lemn și mă dureau oasele corpului, lucram toată ziua la plicuri, fabricam câte cinci șase sute până seara.

Erau plicuri comandate de niște farmaciști și droghiști din Berlin.

Odată pe săptămână fie-care dintre condamnați *puteau merge în audiență la director!*

Dacă doreai să scrii acasă,—ca să nu ajungă nici odată scrisoarea la destinație—te anunțai în zi de Marți pentru audiență la director.

Dacă făceai imprudența să te plângi că ai fost maltratată de gardieni—așa cum scria regulamentul—o pățeai mai rău.

Si eu am eșit de câteva ori la audiență de am protestat!... împotriva înfometării și rezultatul a fost că regimul s'a înăsprit cu mult.

* * *

În vremea aceea familia mea din țară n'a încetat să reclame cazul, mai ales că trecuse cele 15 zile de la plecarea mea și nu se mai îndeplinea formalitatea cu schimbul prizonierilor și a condamnaților politici așa cum mințise nemții, atâta lume.

Nimeni din țară însă nu știa unde am fost trimise noi toți cei cu marele spionaj și nici prin gând nu putea să treacă nimănui că suntem în așa hal torturați.

Chiar guvernul român a fost înșelat de ministrul plenipotențiar german de la București un anume Horstman care răspunzând unei intervenții oficiale a d-lui Al. Marghiloman arată că sunt liber în lagărul de la Havelberg?!... și că voi fi liberat și de acolo.

Telegrama în original a fost predată de către d-l Marghiloman surorii mele Linica Ionașcu la Iași atunci când eu eram mai mult mort de cât viu într'o celulă dintr'uu penitenciar infernal nemțesc.

Și încă d-l Marghiloman a notat d-sa personal pe telegramă că voi fi eliberat curând, căci așa îi telegrația-se Horstman.

Reproduc în acest volum în facsi-mile și acest document oficial cu mențiunea că eu n'am călcat în lagărul de la Havelberg și că de la data când acel individ—ministru plenipotențiar al unui imperiu!,—s'a pretat să mistifice, ca să ascundă o crimă, am mai stat încă cinci luni în aceiași închisoare unde au fost omo-

râți românii noștri în număr considerabil de călăii plătiți în acest scop.

* * *

Femeile au lăncezit și ele într'o închisoare din localitatea *Delitz* din apropiere de Leipzig. N'au suportat însă regim celular și au trăit în confun lucrând toată ziua ce li se dădea.

Și ele au purtat uniforme în care sau și fotografiat chiar în curtea închisorei în preajma liberărei, fotografie după care reproduc un clișeu.

* * *

Din moment ce a început frigul și vremea sa stricat chinul a început să fie cu mult mai mare la Gross-Strelitz. Și cum odată cu frigul natural pentru nemți a venit în toamna aceia și frigurile dezastrului militar, ei tremurau mai rău ca victimele lor din labirintul de celule și de aceia se încălzeau făcând sport criminal în *Straf-Anstalt*.

Uite așa din senin, deschidea ușa unei celule și luau la bătae pe câte un bătrân care ar fi inspirat mila celui mai feroce criminal.

Și noi ceilanți auzeam țipetele stridente ce eșea din piepturile uscate ale torturaților.

Și pe măsură ce soseau știri până în Silezia despre dezastrul lui Hindenburg în Franța și furla de fiare sălbatice a gardienilor creștea. Era un gardian care se numea Miltz. Ei bine mizerabilul acela și sânge omenesc ar fi băut cu siguranță. Bestia își făcuse un obicei și dimineața când se făcea deschiderea — așa în glu-

mă! — lovea în creștetul capului, cu cheia cu care deschidea celulele, pe români mai ales, așa de puternic în cât rămâneau amețiți sau chiar în nesimțire o zi întreagă.

Pe cei morți nu-i puteam vedea când îi scoteau din celule, însă auzeam clopotul de la biserică și atunci era sfârșitul...

Și doar clopotul se trăgea în fiecare zi, ba și de mai multe ori pe zi.

Și lucru curios; de la sosirea mea au mai fost trimiși acolo români condamnați din teritoriul ocupat, aproape zilnic soseau câte unul sau mai mulți, nici odată însă numărul total al românilor n'a crescut față de numărătoarea ce făcusem eu în prima duminică în biserică penitenciarului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe la sfârșitul lui Noembrie am remarcat cu toții un fapt care ne-a umplut sufletul de nădejde. Și anume se dăduse ordin să nu mai fie tuns și ras nici un deținut politic.

Regimul însă era același și nu se ameliora cu nimic.

Această dispozițiune semnificativă venise tocmai la timp, pentru că mărturisesc pierdusem speranța că voi mai scapa de acolo.

Noi nu știam ce se petrece pe pământ și de când intrasem în mormântul acela nu mai auzisem de cât țipete, lanțuri, vaete și clopotul de biserică. Coincide însă data armistițiului impus de învingători nemților, cu dispozițiunea directorului Straf-Anstalt-ului din Gross-Strelitz, de a nu se mai desfigura condamnații politici prin tunderea părului și raderea mustăților,

Acum nerăbdarea ne frământa mult.

Și în ziua de 26 Decembrie stil nou am fost anunțați că vom fi liberați în ziua următoare.

Și până seara în aceeași zi ni s-au dat de la magazie hainele noastre.

În noaptea spre 27 n'am închis ochii o clipă și așteptam să se facă ziua mai repede.

Toată noaptea a fost un haos în labirint pentru că delirul bucuriei cuprinsese pe cei care până atunci își așteptau sfârșitul în fie-care clipă, în cât chiar gardenii temuți până atunci deveniseră impotente față de cei care căpătaseră dreptul la libertate.

Țipau mai ales românii și chiuiau prin celule de tremurau zidurile. Asemenea și rușii își făceau de cap. Se auzeau lovituri în mese, în scaune, băteau în podele și în lușile de fier cu disperare.

În sfârșit la ora cinci dimineața au început a deschide celulele și din ele eșeau aceia care au suferit cum nici în închisorile rusești din Siberia nu s'a suferit vre-o dată.

Ne-a istorisit Feodorof Dostoevski lucruri extra-ordinare în „*Casa morților*”, eu pretind însă că la Gross-Strelitz sau torturat oameni nevinovați și sau petrecut lucruri mult mai grave de cât cele povestite de celebrul romancier rus.

Din gara Gross-Strelitz am fost imbarcați numai noi românii în două vagoane de clasa treia. Eram slăbiți toți parcă eșeam din spital după tifos, iar alții dintre noi tușeau uscat ...

Numeroși țărani și oameni sărmanii, erau cu

picioarele goale și în cămăși de țară, așa cum îi înhățase de prin satele lor în timpul verei.

Era ger mare și cei care au avut de dat vre-o pereche de ghete, sau papuci le-au dat nenorociților care erau goi.

Ne depărtam tot mai mult de gara din Gross-Strelitz și nu ne venea să credem că am scăpat. Ba, ne era frică că ne evacuiază în vre-o altă pușcărie de frica polonejilor care amenințau să ocupe și Silezia.

Unora dintre români le intrase în cap serios aceasta teamă și hotărâseră să sară din tren.

Erau cu noi vre-o 12 soldați care ne escorta înarmați și mergeam spre *Lamsdorf* unde era un lagăr mare de prizoneri militari.

* În fine seara am ajuns și la *Lamsdorf*.

În lagăr am stat trei zile și apoi am plecat spre Oderberg. De acolo am trecut la Viena unde am rămas șase zile și de unde am pornit spre Buda-Pesta la 7 Ianuarie stil nou. În capitală Ungariei n'î sau făcut o serie de dificultăți și în cele din urmă, cu chiu cu vai, am plecat spre Arad, am traversat Transilvania și am ajuns în vechiul regat românesc la 12 Ianuarie.

* * *

Dramatică a fost revederea noastră.

Am intrat în casă în ajunul anului nou...

Erau toți în viață, afară de fetița noastră care murise nu mult după plecarea mea în Germania.

Nu se mai aștepta a'i mei să mă mai revadă.

Mama cel puțin era prăpădită de dorul meu și surpriza pentru ea a fost așa de mare în cât a căzut în nesimțire când mi-am făcut apariția în casă.

Nu mulți oameni poate să priceapă câtă fericire a fost în casa noastră în noaptea anului nou, 1919.

Brăila, 22 Maiu 1919, stil ortodox.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ERATA

Cu toate corecturile ce s'au făcut acestei cărți au rămas totuși greșeli de stil și ortografie.

Cititorii sunt rugați, să le treacă cu vederea.

Câte-va pe care le-am mai observat le notăm aici:

La pag.	9	rând.	14	să se citească	mult	în loc de	mult		
»	»	18	»	24	»	»	multe	»	mule
»	»	30	»	10	»	»	știam	»	știa
»	»	30	»	28	»	»	îndreptam	»	îndreptai
»	»	36	»	11	»	»	Grigorescu	»	Georgescu
»	»	96	»	22	»	»	fantezia	»	fantazia

Fotografiat în 1916
la Brăila

După o fotografie executată la Viena, cinci zile după eșirea din penitenciarul din Gross-Strelitz.

Petre Gr. Ionașeu